

Hodnotová orientace současné mládeže

Nikola Sobková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Nikola Sobková**
Osobní číslo: **H11905**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Hodnotová orientace současné mládeže**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti hodnotové orientace a jejího vlivu na současnou mládež.
Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.
Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CAKIRPALOGLU, Panajotis. Psychologie hodnot. Olomouc: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195-6.

KUČEROVÁ, Stanislava. Člověk. Hodnoty. Výchova: kapitoly z filozofie výchovy. Prešov: Manacon, 1996. ISBN 80-85668-34-3.

SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ. Mládež na křižovatce: sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úlohy v procesech evropeizace a informatizace. Praha: Svoboda Servis, 2004. ISBN 80-86320-33-2.

VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie: dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

CHRÁSKA, Miroslav. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michaela Lukešová
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

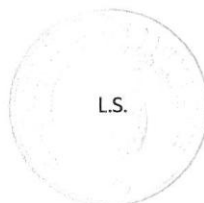
20. ledna 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 20. ledna 2014

doc. Ing. Aněžka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 20.9.2014

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídá k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá hodnotovou orientací současné mládeže a klade si za cíl poznat současný stav této problematiky a následně jej komparovat s výzkumem doc. Saka z roku 2002. Teoretická část definuje základní pojmosloví – hodnoty, hodnotová orientace, funkce hodnot a jejich klasifikace, faktory, které působí na formování hodnotové orientace a charakterizuje adolescenci. Praktická část zkoumá hodnotovou orientaci současné mládeže ve věku 15 – 18 let ve Zlínském kraji. Výzkum je pojat jako kvantitativní a využívá dotazníkového šetření doc. Saka, konkrétně hierarchii hodnot a metodiku párových hodnot.

Klíčová slova: hodnoty, hodnotová orientace, adolescence, hierarchie hodnot, metodika párových hodnot

ABSTRACT

This bachelor thesis deals with the value orientation of contemporary youth, and its target is to first investigate the current status of this issue and subsequently compare it to the survey doc. Sak from the year 2002. The theoretical part describes basic terminology - values, value orientation, the function of values and their categorization, factors which influence the formation of the value orientation and characterizes adolescence. The practical part studies the value orientation of contemporary youth between 15 to 18 years of age in the Zlin region. The survey is conceived as quantitative and employs questionnaire statistics from doc. Sak, particularly scale of values and methodology of pair values.

Keywords: values, value orientation, adolescence, scale of values, methodology of pair values

Poděkování

Děkuji Mgr. Michaele Lukešové za odborné a zároveň vstřícné a ochotné vedení mé bakalářské práce, za cenné rady a připomínky. Také děkuji všem respondentům, kteří strávili svůj čas vyplňováním dotazníků. A v neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům, kteří pro mě byli oporou nejenom při psaní bakalářské práce, ale i po celou dobu studia.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE – VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	12
1.1 TYPOLOGIE HODNOT A HODNOTOVÝCH ORIENTACÍ	15
1.2 FUNKCE HODNOT A HODNOTOVÝCH ORIENTACÍ	17
2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UTVÁŘENÍ HODNOT A HODNOTOVÉ ORIENTACE	20
2.1 VLIV SOCIODEMOGRAFICKÝCH FAKTORŮ NA HODNOTOVOU ORIENTACI	21
2.2 VÝCHOVA V RODINĚ.....	22
2.3 OSTATNÍ FAKTORY	24
3 ADOLESCENCE A JEJÍ CHARAKTERISTIKA	27
3.1 HODNOTY V KONTEXTU VÝVOJE JEDINCE.....	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	31
4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM	32
4.1 KLÍČOVÉ KONCEPTY	33
5 DESIGN VÝZKUMU.....	35
5.1 VÝZKUMNÉ CÍLE	35
5.2 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	35
5.3 STANOVENÍ HYPOTÉZ	35
5.4 VÝZKUMNÝ SOUBOR	36
5.5 TECHNIKA SBĚRU DAT	36
5.6 METODY ANALÝZY DAT.....	37
6 ANALÝZA DAT.....	38
6.1 OVĚŘENÍ HYPOTÉZ	46
7 INTERPRETACE DAT	50
8 DOPORUČENÍ	52
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
SEZNAM OBRÁZKŮ.....	59
SEZNAM TABULEK	60
SEZNAM PŘÍLOH	61
PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK „ŘEBŘÍČEK HODNOT“	62
PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK „METODIKA PÁROVÝCH HODNOT“	63

ÚVOD

V této bakalářské práci se budeme věnovat problematice hodnot a hodnotové orientace. Domníváme se, že toto téma je v poslední době velmi aktuální a vznikla již řada publikací s touto tematikou. Hodnoty jsou zkrátka fenoménem mnoha společenských disciplín a měli bychom se jimi zabývat i v sociální pedagogice. Hodnoty a hodnotové orientace si děti a dospívající osvojují v průběhu socializace prostřednictvím výchovy a právě výchova je jedním z klíčových pojmů sociální pedagogiky. Kraus (2008, str. 42 – 43) rozlišuje širší a užší pojetí pojmu sociální pedagogika, přičemž problematika hodnotové orientace v rozmezí toho, v jakém procesu si ji jedinec osvojuje, spadá spíše do širšího pojetí, kam Kraus zařazuje mimo jiné Hroncovou, která tvrdí, že předmětem sociální pedagogiky jsou sociální aspekty vývoje osobnosti, zásahy do procesu socializace a celkově snaha o zlepšení společenských podmínek, v nichž jedinec žije, nebo Klímu, který sociální pedagogiku chápe jako primární prevenci a obor, který se soustřeďuje na vytváření zdravého způsobu života. Zde opět vidíme vazbu s hodnotami, protože Nakonečný (2013, str. 102) rozlišuje vedle hodnot obecných i hodnoty individuální, které podle něj jde připodobnit k jakémusi stylu života jedince. Když bychom zůstali u základní teze, že hodnotové orientace si jedinec osvojuje prostřednictvím výchovy, musíme zmínit i pojetí Kučerové (1996, str. 49), která přímo vymezuje vztah výchovy a hodnotových orientací, protože právě „výchova plní ve společnosti funkci přenosu objektivních hodnot v zájmu zachování a dalšího rozvoje kultury.“

Na základě svého individuálního hodnotového systému či orientace jedná každý z nás. Jak ovšem uvádí Sak a Saková (2004, str. 9): „Vliv hodnotového systému na jednání však nelze přeceňovat. Mezi hodnotou a chováním neexistuje taková závislost, která by umožňovala jednoznačně z hodnoty vyvozovat jednání a naopak. Na jednání jedince má vliv strukturovaný systém hodnot, ne pouze jedna konkrétní hodnota, i když s danou konkrétní situací je spojena nejsilněji.“ Z toho vyplývá, že bychom se vždy měli zabývat obecně problematikou hodnot, nikoliv jen jednou hodnotou odděleně.

V této bakalářské práci se tedy pokusíme charakterizovat hodnotovou orientaci současné mládeže ve věku 15 – 18 let ze Zlínského kraje a následně ji srovnat se situací z roku 2002. Věkovou kategorii 15 – 18 let jsme vybrali na základě toho, že v tomto věku již dochází k dokončení hledání východisek pro jedincovo jednání a hodnoty adolescentů jsou již

uspořádány do relativně stabilního systému hodnot. Jedinec o hodnotách dále přemýšlí a hledá smysl svého života (Čačka, 2000, str. 287).

Pro účely této bakalářské práce budeme vycházet z již provedeného kvantitativního výzkumu Saka z roku 2002. Jedním z dílčích cílů této bakalářské práce by mělo být i následné srovnání výsledků Saka s výsledky získanými v rámci našeho výzkumu.

Jak již bylo řečeno, hodnotová orientace je aktuálním tématem a vznikla již celá řada publikací. Hodnotovou orientací se v českém prostředí zabývají například tito autoři: Cakirpaloglu, Kučerová, Prudký, Sak a jiní. Bylo zrealizováno i množství výzkumů, a to jak u nás, tak i v zahraničí. Můžeme zmínit alespoň některé z nich: například mezinárodní srovnávací výzkumy zabývající se hodnotami a politickými orientacemi obyvatel jednotlivých zemí Evropy a dalšího světa (The European Social Survey ESS, European Values Study EVS a World Values Survey WVS), u nás potom výzkumné práce doc. Saka a především výzkumy prováděné pod záštitou Národního institutu dětí a mládeže, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Národního registru výzkumů dětí a mládeže, který archivuje data celé řady provedených výzkumů zaměřených na děti a mládež.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 HODNOTY A HODNOTOVÁ ORIENTACE – VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

Zájem o hodnoty a jejich zkoumání je starý jako lidstvo samo, ostatně není divu, protože hodnoty hrají významnou úlohu v životě každého člověka. Hodnotový systém představuje významný motivační nástroj lidského chování – jednáme a chováme se podle toho, jaké hodnoty považujeme za významné, naopak se zpravidla vyvarujeme chování a jednání, které je v rozporu s individuálně pozitivně hodnocenými hodnotami. Z hlediska jiného přístupu můžeme vidět i určitou návaznost mezi hodnotovou orientací jedince a jeho morálním vývojem, ačkoliv obojí opět motivuje a zároveň limituje lidské chování a jednání.

Již v antickém světě v období 6. a 5. století před našim letopočtem filozofové přemýšleli nad tím, co ovlivňuje naše jednání a polemizovali nad tím, co je nejvyšší dobro. Pro pojmenování těchto skutečností používali termíny „axia“ (hodnota, důstojný), „ethos“ (zvyk, obyčej) nebo „time“ (hodnocení, ctění). V současnosti se problematikou hodnot zabývá celá řada odborných vědeckých disciplín – především filozofie, estetika, sociální psychologie, psychologie osobnosti a axiologie. (Dobrovolská, Duplinský, 1981, str. 3)

Právě pojem axia, respektive **axiologie** se dnes hojně používá pro označení nauky o hodnotách. (Cakirpaloglu, 2004, str. 15). Také Kučerová (1996, str. 46) při definování pojmu axiologie vychází z dějin filozofie a zahrnuje pod tento pojem dílčí termíny, které jsou náplní axiologie jakožto nauky o hodnotách, jako např. zkoumání hodnot, podíl subjektu a objektu na vzniku hodnot, podstata procesu hodnocení, hierarchie hodnot a jiné. Ovšem za skutečného zakladatele filozofie hodnot nepovažuje antické myslitele, nýbrž teleologického idealistu R. H. Lotze (1817 – 1881) (Kučerová, 1996, str. 51). Obdobně jako Kučerová definuje pojem i Psychologický slovník (Hartl, Hartlová, 2009, str. 67), s tím, že více zdůrazňuje význam hodnot a hodnotových orientací ve vztahu k člověku a jeho osobnosti, konkrétně tvrdí, že axiologie je „obor, který se zabývá definováním, systémem a hierarchizací hodnot, jejich vztahy ke společnosti a struktuře osobnosti.“

Dalším z pojmů je **hodnocení**. Cakirpaloglu (2004, str. 344-353) definuje hodnocení jako složitý proces subjektu (tedy jedince, který hodnotí) vůči objektu hodnocení (to, co je hodnoceno) na základě síly příslušné hodnoty. Pro hodnocení je charakteristické, že je zpravidla silně ovlivňováno současným emocionálním stavem hodnotícího jedince a často se vymyká principům formální logiky. Hodnocení vždy zahrnuje tři složky: poznání reality

– tj. vědomosti hodnotícího o objektu hodnocení, emocionální prožitek – tj. subjektivní emoce subjektu vůči objektu hodnocení a konativní složka – tj. vyjádření vztahu vůči prožívané realitě. Tondl (1999, str. 17-18) pak definuje hodnocení následovně: „Hodnocení je souborem velice různorodých a různě orientovaných kroků, které lze považovat za nepominutelný prvek myšlení, usuzování a rozhodování ve velice rozmanitých situacích nebo tematických či problémových sférách, kterých se dotýká lidská činnost.“ Oba autoři se shodují, že hodnocení je proces, ačkoliv Cakirpaloglu jej definuje široce, s přihlédnutím k některým specifikacím jako je subjektivita, občasná iracionalita či dílčí složky procesu.

Cakirpaloglu (2004, str. 313) upozorňuje na to, že pojetí hodnot různými autory je různé a liší se. Autor to vysvětluje tím, že hodnota je velmi obecný pojem, zejména ve srovnání s jinými oblastmi lidské psychiky, a tudíž se vyskytuje tak různorodé pojetí jediného pojmu hodnota. Velmi obecně lze však říci, že **hodnoty** znázorňují představu o dobrém, prospěšném na jednu stranu, ale zároveň představu o špatném a neprospěšném na stranu druhou. Konkrétněji je Cakirpaloglu (2004, str. 385) vymezuje následovně: „Hodnoty představují systém získaných dispozic člověka jednat nebo směřovat k cíli v souladu s žádoucností, kterou určují podmínky existence. Hartl (2009, str. 192) vidí souvislost mezi hodnotami a uspokojováním potřeb jedince, kdežto Průcha (2009, str. 91) spíše upozorňuje na to, že hodnoty vznikají jako pozitivní ocenění nějaké věci, jevu, osoby či situace. Cakirpaloglu a Hartl tedy shodně přisuzují hodnotám motivační charakter – motivují nás k určitému chování či jednání i k uspokojování vlastních potřeb. I přes odlišný náhled na hodnoty a jejich význam se autoři shodují v tom, že hodnoty si jedinec osvojuje v průběhu socializace. Užitečnost hodnoty a její potřebu pro život vůbec vedle pozitivního ocenění zdůrazňuje Kučerová (1996, str. 45). Z hlediska psychologie jsou hodnoty „zobecněním snahových tendencí subjektu opírající se o jeho osobní zkušenosti i ideje, což dokládá jejich jedinečnost a vazba k vlastní osobě.“ (Čačka, 2000, str. 287) Z pohledu sociální psychologie se jedná o „objektivní přírodní a společenské jevy hmotné či duchovní povahy, které slouží k uchování a rozvoji základních vztahů mezi člověkem a společností, člověkem a přírodou, k uchování a rozvoji samotného lidského života.“ (Výrost, Slaměník, 2008, str. 152). Na základě předložených definic tedy můžeme konstatovat, že hodnoty jsou výsledkem procesu hodnocení věcí, jevů, osob či situací, s nimiž se jedinec setkává v průběhu svého života.

Nakonečný (2013, str. 102) upozorňuje na to, že bychom měli chápat odlišně hodnoty obecné, kterými se zabývá výše zmiňovaná axiologie a hodnoty osobní, respektive individuální. Tyto hodnoty jsou charakteristické pro každého jednotlivce a nemusí se shodovat s hodnotami obecnými. Jejich aplikaci do běžného života lze podle autora označit jako životní styl. Hodnoty obecné jsou tedy ve své podstatě výsledky hodnocení v rámci sdílené zkušenosti všech členů společnosti, kdežto osobní hodnoty jsou výsledkem hodnotícího procesu jednotlivce jako individua.

K nejvýznamnějším hodnotám patří zdraví, svoboda, rodina, láska, úcta k sobě samému i k druhým, solidarita, církve, práce, majetek a další.

Posledním pojmem je **hodnotová orientace**. Horák (1997, str. 13) ji definuje takto: „Hodnotová orientace je orientace určitými hodnotami a orientace na určité hodnoty.“ Hodnotová orientace jedince v nejširším slova smyslu ovlivňuje jeho chování a jednání. Formování hodnotové orientace je individuální a probíhá v průběhu vývoje jedince od dětství až do dospělosti. Vytváření a upevňování hodnotové orientace ovlivněno i sociální realitou, v níž jedinec žije. (Horák, 1997, str. 20) Ve Velkém sociologickém slovníku (Maříková, 1996, str. 727) je definována hodnotová orientace velmi stručně jako soustava hodnot, autorka také upozorňuje na fakt, že v některých případech může být jedna hodnota natolik dominantní, že si podmaní všechny ostatní a ovládne celou hodnotovou orientaci. Jako příklad můžeme uvést jedince, který je vysoce orientován na hodnoty, jako jsou plat, prestiž či kariéra, takový člověk mnohdy podřídí své kariéře i rodinu či volný čas. Podle Kohoutka (1998, str. 61) je hodnotová orientace to, jakým způsobem jedinec žije a jak se chová a „uskutečňuje se volbou (výběrem) možných cílů a prostředků vedoucích k jejich dosažení.

Pro hodnotovou orientaci existuje celá řada synonym, jedná se například o hodnotový systém či hodnotovou hierarchii, popřípadě v laické oblasti můžeme hovořit o řebříčku hodnot. Vedle výše popsané individuální hodnotové orientace existuje i jakási celoskupinová, respektive celospolečenská hodnotová orientace, na jejímž základě si jedinec vytváří onu individuální hierarchii hodnot. Ostatně na totéž upozorňoval Nakonečný (2013, str. 102) v souvislosti s definováním obecných a individuálních hodnot. Z hlediska podobnosti či odlišnosti individuálního a celospolečenského hodnotového systému můžeme hodnotit to, do jaké míry je jedinec ve společnosti začleněn. (Grác, 1979, str. 43) Pakliže smýšlí podobně jako většinová populace, můžeme tedy usoudit, že je do společnosti již dostatečně začleněn. V opačném případě se může jednat o jedince

nedostatečně sociálně začleněného, nesocializovaného, popř. o druh sociální patologie. Rozhodující je tedy shoda, respektive míra odlišnosti, mezi individuálními a obecnými hodnotami tak, jak je vymezil Nakonečný.

1.1 Typologie hodnot a hodnotových orientací

Veškeré vědecké bádání má tendenci klasifikovat a typologizovat vědecké poznatky, podobně tomu je i u problematiky hodnot a hodnotových orientací. V následující části bychom rádi uvedli některé z používaných klasifikací.

Hartl (2009, str. 192) přináší hned několik jednoduchých klasifikací, jednak dělí hodnoty na **žádoucí** (tedy pozitivní) a **nežádoucí** (tedy negativní), jednak rozlišuje hodnoty absolutní a relativní a v neposlední řadě hovoří o hodnotách přímých a nepřímých.

Hofstede (2007, str. 27) upozorňuje na to, že bychom v případě hodnot měli rozlišovat mezi tím, co je **žádoucí** a tím, co je **požadované**. Žádoucí hodnoty jsou obecné požadavky na život, které vypovídají o tom, že je něco dobré či špatné nebo s tím lze souhlasit či nesouhlasit. Požadované hodnoty jsou pak hodnoty, které požadujeme, protože jsou pro nás osobně důležité. Obecně můžeme konstatovat, že hodnoty mohou být pojímány jednak jako jakýsi závazek, jak by to ideálně mělo být (žádoucí hodnoty) a jednak jako nutnost, tedy jak to musí být (požadované hodnoty).

Často jsou hodnoty v hodnotovém systému hierarchicky uspořádány. V rámci hierarchie potřeb Maslow (in Cakirpaloglu, 2004, str. 258) vytvořil i hierarchické uspořádání hodnot, kdy rozlišuje **D-hodnoty** a **B-hodnoty**. D-hodnoty neboli deficitní hodnoty jsou založeny na fyziologickém nedostatku, popř. přebytku a jejich podstata je biologická. B-hodnoty neboli hodnoty bytí představují tendenci k růstu osobnosti. Toto rozdělení hodnot se shoduje s jeho rozdělením potřeb. Podobně hierarchicky chápe uspořádání hodnot i Frankl (1994, str. 20), který rozlišuje **tvůrčí** hodnoty, **zážitkové** hodnoty a **postojové** hodnoty, přičemž právě postojové hodnoty zaujímají nejvyšší pozici a mají nejvíce hodnotící charakter.

Předposlední klasifikací hodnot, kterou uvedeme, je klasifikace podle Allporta (in Cakirpaloglu, 2004, str. 248). Ten navázal na činnost Sprangera a spolu s Vernonem charakterizovali hodnotovou orientaci každého ze šesti typů osobnosti, které rozlišil Spranger. Přeneseně tedy můžeme mluvit o šesti skupinách hodnot, přičemž ke každé z nich autoři přisoudili jednu dominantní vlastnost. Jsou to: **teoretické hodnoty**

(spravedlnost; preference studia a poznání), **ekonomické hodnoty** (zisk; zaměřenost na materiální hodnoty), **estetické hodnoty** (krása), **sociální hodnoty** (filantropická láska; vzájemná pomoc, harmonické mezilidské vztahy), **politické hodnoty** (moc; orientace na společenskou pozici) a **náboženské hodnoty** (touha po sjednocení; hledání jednoty všehomíra). (Čačka, 2000, str. 287)

Také v českém prostředí se autoři pokouší o ucelenou klasifikaci hodnot, v této práci zmíníme alespoň členění podle Kučerové (1996, str. 72-73), která klasifikuje hodnoty podle dimenzí, v nichž člověk prožívá sebe i svět. Svou klasifikaci postavila na antropologickém modelu člověka. Domnívá se totiž, že chceme-li celkově uvažovat nad člověkem, jeho osobností – vlastnostmi, hodnotami a jinými aspekty, nesmíme zapomínat na celkové vnímání člověka mimo jiné v kontextu vývoje kultury. Právě ten jeho osobnost v průběhu několika desetiletí a generací formoval (1996, str. 14). Realita, která obklopuje jedince, je strukturována do několika dimenzí. Na základě těchto dimenzí (dimenze biologická, vitální; dimenze civilizační, společenská; dimenze kulturní, osobnostní) definuje Kučerová i konkrétní hodnoty, které odpovídají vždy jednotlivým dimenzím.

1) Přírodní hodnoty

a) *Hodnoty vitální, životní*

Člověk je bezesporu součástí přírody, je závislý na přírodních podmínkách a je nucen na základě fyziologických potřeb, tyto potřeby uspokojovat (hlad, žízeň, teplo aj.) (1996, str. 26)

Tato skupina hodnot souvisí se zachováním života jako takového a dobrého zdraví. Všechny tyto hodnoty a celkově hodnota zdraví jsou pro člověka nejdůležitější a také jsou pocíťovány nejintenzivněji. (1996, str. 72)

b) *Hodnoty sociální*

Člověk se lidskosti teprve učí, není mu vrozena. Proces antropogeneze tedy znamená, že se z ryze „přírodního subjektu“ stává bytost sociální. (1996, str. 29)

Sociální hodnoty souvisí s lidskou potřebou žít ve skupině a být v kontaktu s dalšími jedinci. Ačkoliv by se nám mohlo zdát, že sociální hodnoty nespádají do oblasti přírody a potažmo přírodních hodnot, autorka s tímto tvrzením nesouhlasí a tyto hodnoty sem řadí z toho důvodu, že podobnou potřebu sociálního kontaktu jako lidé mají i zvířata. (1996, str. 72)

2) Civilizační hodnoty

Tyto hodnoty souvisí s tím, jakým způsobem lidé žijí – ve společenstvích (tlupy, rodiny, rody, kmeny, národy aj.) a s tím, že tvoří civilizace. Díky civilizačním hodnotám se člověk oprošťuje od bezprostřední závislosti na přírodním prostředí. Tyto hodnoty jsou dány vyspělostí současného světa a zahrnují ekonomiku, materiální hodnoty, různé formy komunikace a podobně. (1996, str. 74)

3) Duchovní hodnoty

Duchovní hodnoty jsou spjaty s tím, že člověk má odedávna tendenci pátrat po smyslu svého života, má tendenci hodnotit krásu a potažmo umění a má tendenci v „něco“ věřit (náboženství). Duchovní hodnoty zahrnují poznatky, vědomosti, normy, ideje a ideály. (1996, str. 73) Duchovní hodnoty Kučerová vyčleňuje v rámci kulturní (osobnostní) dimenze lidského bytí, protože: „Vztah k světu je vždy nutno řešit tvořivými činy. Vždy znovu je třeba usilovat o potvrzení vlastní existence ve vnějším světě.“ (1996, str. 33) Což jenom potvrzuje ty aspekty, které autorka zařadila k duchovním hodnotám – především pak pátrání po smyslu života.

1.2 Funkce hodnot a hodnotových orientací

Hodnoty a hodnotové orientace mají v životě člověka nezastupitelné místo a zaujímají důležité funkce. V následujícím textu bychom rádi vymezili základní funkce hodnot a hodnotových orientací a to z pohledu autorů Cakirpaloglu a Prudkého.

Než vymezíme přímo funkce hodnot, měli bychom zmínit i funkce hodnocení. I to má pro život člověka značný význam, zejména pak v souvislosti s hodnotami samotnými. **Hodnocení** má podle Velehradského (1978, str. 50) dvě funkce: **funkci poznávací** a **funkci motivační**. Poznávací funkce logicky souvisí s tím, že jedinec poznává konkrétní situaci, její důležitost, závažnost a to mu umožňuje ji následně zhodnotit. Když jedinec tuto situaci pozná a zhodnotí, může ji spatřovat důležitou pro naplnění svých potřeb, čímž se stává předmětem jeho zájmu a pozornosti. Tím plní hodnocení motivační funkci, protože jedince motivuje k tomu, aby se pokusil vytěžit z konkrétní zhodnocené situace to, co považuje za žádoucí, potřebné nebo prospěšné.

Cakirpaloglu (2004, str. 403-404) rozlišuje dvě skupiny funkcí hodnot. Jedná se o **individuální funkce hodnot**, které zahrnují jednak *funkci adaptace člověka na fyzické a sociální podmínky* a jednak *funkci překonání vlastní existence*. Adaptační funkce ve své podstatě souvisí s minulými zkušenostmi, na základě jejichž hodnocení se člověk lépe vyrovnává s novými situacemi. Funkce překonání vlastní existence souvisí s tendencí

každého člověka hledat smysl života a je znázorněna především duchovními hodnotami. Druhou skupinou funkcí hodnot jsou **společenské funkce hodnot**. Konkrétně se jedná o *funkci sociální integrace* a *funkci sociální racionalizace*. Funkce sociální integrace souvisí se snahou být součástí skupiny a udržet její existenci a zahrnuje také sociální kontrolu, sociální prevenci deviantního chování a zaměřování sociální energie do sociálně přijatelných obsahů. Funkce sociální racionalizace pak vede k určitému ospravedlnění zájmů společnosti na základě konkrétní hodnoty.

Oproti tomu Prudký (2009, str. 45-57) nabízí mnohem rozsáhlejší seznam funkcí hodnot, který, jak sám autor podotýká, vznikl syntézou více zdrojů. Jedná se především o tyto funkce hodnot:

a) Funkce hodnot jako stavebních kamenů kultury

„Kultura je v sociologickém diskursu obvykle chápána jako výsledek prolínání několika základních rovin: výtvorů lidské činnosti (artefaktů), sociologických regulativů (hodnot, norem, vzorců pravidel), idejí (kognitivních a symbolických systémů) a institucí organizujících lidské chování.“

b) Funkce hodnot jako součásti utváření obsahu sociálních fenoménů a vztahů

Proto, abychom pochopili chování a jednání členů dané kultury, musíme nejdříve poznat a pochopit hodnoty a normy, které tito lidé vyznávají. Tato funkce tudíž do jisté míry dokresluje výše zmiňovanou funkci hodnot jakožto stavebních kamenů kultury.

c) Funkce hodnot jako jednoho z definičních znaků osobnosti

Hodnoty spoluutvářejí osobnost, protože na jejich základě každý z nás nějakým způsobem jednáme.

d) Hodnoty jako zdroj motivace a chování

Smékal (2002, cit. podle Prudký, 2009, str. 49) uvádí Logogram struktury motivace, v němž „ukazuje bohatost strukturace úrovní motivačních struktur a jejich provázání, včetně usazení hodnot v nich.“ Zejména pak je v logogramu patrný vliv hodnot na výsledné chování jedince z hlediska jeho postojů, názorů, zájmů a zálib.

e) Hodnoty jako součásti identifikátorů skupiny či etnika, společenství nebo i institucí

Platí, že skupina lidí či celé etnikum vyznává stejné nebo podobné hodnoty, kterými se odlišuje od jiných skupin a tím vytváří vlastní identitu. Potom je logické, že chceme-li poznat identitu skupiny, musíme nejprve poznat složky, které ji utváří, tedy i hodnoty přijaté touto skupinou.

f) Hodnoty jako zdroj sociální a kulturní soudržnosti

Tato funkce souvisí s výše zmiňovanou funkcí hodnot jako součásti identifikátorů skupiny. Společně přijaté a vyznávané hodnoty upevňují soudržnost skupiny a její členové se mohou cítit vzájemně propojeni.

g) Hodnoty jako zdroje a charakteristiky rozvrstvení a hierarchizace společnosti

„Hodnoty a na ně navazující normy tak slouží v procesech sociálního uspořádání společnosti jako: zdroje obsahu sociálních rolí, a tudíž i vrstev či tříd; garance uspořádání společnosti a její hierarchie; zdroje prorůstání či homogenizace; zdroje možností vzestupu či sestupu, čili hodnotové struktury jako zdroje mobilitách zdviží.“

h) Hodnoty jako atribut morálky

Hodnoty jsou velmi často vymezovány v přímém vztahu s morálkou. Například Velký sociologický slovník (Maříková, 1996, str. 648) definuje morálku jako „soubor hodnot, norem a vzorů chování pretendujících na regulaci vztahů mezi jednotlivci, mezi jednotlivcem a společenskou skupinou i mezi společenskými skupinami navzájem“ a zároveň mluví o morálce jako „o schopnosti rozlišit dobro a zlo a v těchto intencích jednat.“

i) Hodnoty jako základy politických filozofií a ideologií

Politická filozofie se snaží o podrobnou analýzu různých společností, mimo jiné z hlediska společenských standardů proto, aby mohla vybrat nejideálnější společenské uspořádání. Ovšem aby se tam mohlo stát, musí provést analýzu společnosti z pohledu vyznávaných hodnot, vynucování pravidel, chápání dobra apod.

V této kapitole jsme si vymezili veškeré základní pojmy problematiky hodnot a hodnotových orientací a v následující kapitole blíže charakterizujeme, co ovlivňuje osvojování a upevňování hodnot a celkově hodnotovou orientaci jedince.

2 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ UTVÁŘENÍ HODNOT A HODNOTOVÉ ORIENTACE

S hodnotami se jedinec nerodí, nejsou vrozené, nýbrž je získává v průběhu života v rámci působení sociálního prostředí, které jedince obklopuje. Tyto naučené struktury si dítě osvojuje nejprve od rodičů, později od učitelů, vrstevnických skupin a společnosti jako takové. Proces osvojování nejenom hodnotových orientací nazýváme **socializace** a zpravidla se děje prostřednictvím výchovy. Poláčková (2001, str. 54) definuje socializaci jako „celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti.“ **Proces osvojování a upevňování hodnot** je poměrně složitý a děje se v několika fázích, které vymezuje Hudeček (1986, str. 48):

- 1) **Informace** (jedinec se s hodnotou poprvé setkává, seznamuje se s ní a získává určité informace spjaté s její existencí a realizací)
- 2) **Transformace** (získané informace si jedinec vykládá svým individuálním způsobem, přetváří je tak, aby jim porozuměl)
- 3) **Angažování** (konkrétní hodnota je přijata či odmítnuta – je hodnocena)
- 4) **Inkluze** (je-li hodnota přijata, dochází k jejímu zapojení do života jedince, resp. do jeho hodnotového systému)
- 5) **Dynamizace** (osobnost jedince se mění v závislosti na přijetí či odmítnutí dané hodnoty)

Pokud mluvíme o faktorech, které na jedince při osvojování hodnot a hodnotových orientací působí, jistě musíme zmínit výzkum Prudkého z roku 2002, který se týkal vysokoškoláků ve věku 19 – 21 let. Tento výzkum přinesl zajímavé výsledky, zejména pak v oblasti faktorů, které jedinci považují za rozhodující při osvojování a upevňování svých hodnotových orientací. Ukázalo se, že za nejdůležitější považují vliv své rodiny, na druhém místě se umístili sami dotazovaní, na třetím místě jejich zájmy a volnočasové aktivity a na čtvrtém místě se umístil vliv přátel. Vliv školy se umístil na velmi nízkých příčkách a studenti škole připisovali jen velmi malý vliv. Před školou se totiž umístila ještě řada dalších faktorů – např. jejich lásky, četba, umění, kultura a jiné. Velmi zajímavé je i to, že ještě níže než vliv školy se umístily vlivy médií a politických událostí. (Prudký, 2004, str. 21) Je ovšem otázkou, nakolik objektivní a validní jsou tyto výsledky, když

uvážíme, že studenti sami posuzovali, které aspekty a faktory na ně nejvíce působí a které je nejmýrazněji ovlivňují.

2.1 Vliv sociodemografických faktorů na hodnotovou orientaci

V následující podkapitole bychom rádi vymezili vztah mezi sociodemografickými faktory na hodnotovou orientaci jedinců. Konkrétně se zaměříme na kategorie věk, pohlaví a vzdělání. Vliv věku, pohlaví a vzdělání na utváření a rozvoj hodnot a hodnotové orientace vyplývá z provedených výzkumů. Pro účely této bakalářské práce budeme vycházet především z výzkumů provedených Sakem a Prudkým.

Hodnotová orientace individua se výrazně proměňuje s věkem. **Věk** je tedy jeden z nejdůležitějších faktorů pro výzkum hodnotové orientace. Je logické, že adolescent vyznává jiné hodnoty než dospělý člověk a ten zase jiné než starý člověk. Z výzkumů konkrétně vyplývá, že pro adolescenty ve věku 15 – 18 let jsou velmi důležité vztahy s vrstevníky. Ne že by vrstevnická skupina nebyla důležitá i v dalších etapách života, avšak platí, že v období adolescence má mimořádný význam, zejména v souvislosti se zvýšenou potřebou navazování sociálního kontaktu a erotickými potřebami. Zároveň má parta přátel velký vliv na formování jejich hodnotového systému. Tito nezralí a citliví jedinci mívají tendenci přebírat hodnoty svých stejně nezralých vrstevníků a tím udržovat vzájemnou sociální soudržnost. (Sak, 2000, str. 40)

Vztah mezi věkem a hodnotami potvrdily také výzkumy European Value Study z let 1991 a 1999, které zkoumaly zastoupení materialistických a postmaterialistických cílů v české společnosti. Bylo prokázáno, že s věkem stoupá výskyt materialistů na úkor postmaterialistů – v roce 1999 bylo ve věkové kategorii do 29 let zastoupeno 13% postmaterialistů a 22% materialistů, přičemž v nejstarší věkové kategorii nad 60 let bylo zastoupeno 32% materialistů a 8% postmaterialistů. Podle autorů výzkumu to však není dáno tím, že by materialisté stárli, nýbrž se jejich hodnoty v průběhu života proměňují. (Prudký, 2009, str. 205) Obecně pak lze říci, že s rostoucím věkem roste význam některých hodnot, jedná se konkrétně o hodnoty stability, jistoty a rodiny (Prudký, 2009, str. 192).

Další důležitým faktorem je **pohlaví**. Prudký (2009, str. 192) obecně stanovuje rozdíl hodnotových orientací z hlediska pohlaví takto: „Pohlaví diferencuje především v protikladu hodnot práce (muži) – rodina (ženy), přičemž tento rozdíl mírně roste.“ I z hlediska výzkumů o zastoupení materialistů ve společnosti vyplývají rozdíly mezi

pohlavími – existují totiž statisticky významné rozdíly mezi muži a ženami. Konkrétně ženy jsou častěji materialisticky založené než muži (23% muži, 29% ženy). (Prudký, 2009, str. 206) Další rozdíly mezi pohlavími popisuje i Sak (2004, str. 14). Z jeho výzkumů vyplynulo, že muži upřednostňují hodnoty jako plat, majetek, úspěšnost v zaměstnání, společenská prestiž či hobby. Naproti tomu ženy spíše preferují hodnoty jako láska, partner, rodina a děti a sociálně altruistické hodnoty. Totéž potvrzuje i Grác (1979, str. 83) ačkoliv jeho výzkum je starší. Výrazný pohlavní nesoulad zaznamenal u příjmu, ten chlapci umístili na 4. místo dle důležitosti, naproti tomu dívky jej nepovažovali za tak důležitý a přisoudily mu až 9. místo.

Dalším faktorem, který ovlivňuje diferenciaci hodnotové orientace je **úroveň vzdělání**. Podle Prudkého (2009, str. 192) ovlivňuje především postoj jedince ke vzdělání, tedy je vyšší hodnotou pro člověka vzdělaného. Platí také, že lidé s nižším vzděláním mají tendenci více se přiklánět k materialismu, kdežto postmaterialistické hodnoty jsou charakterističtější pro vzdělanější vrstvy obyvatelstva. Totéž potvrzuje i Sak (2004, str. 15).

Vždy, když chceme výsledky různých studií interpretovat, musíme vzít v úvahu i vzájemné vztahy mezi jednotlivými proměnnými. „Lidé s vyšším vzděláním jsou v průměru lépe ekonomicky zajištěni než méně vzdělaní lidé, vzdělanost populace stále roste a mladší generace jsou o něco vzdělanější než generace starší.“ (Prudký, 2009, str. 209) Tudíž i většina výsledků vyplývajících z výzkumů jsou svým způsobem pochopitelné a očekávané.

2.2 Výchova v rodině

Dalším neméně důležitým faktorem pro formování hodnotové orientace u člověka je vliv jeho rodiny. Nejdříve bychom si měli definovat, co je to **rodina**. Jak poukazuje Možný (2008, str. 14) dříve sociologové tvrdili, že rodina „představuje sociální zařízení, jehož základním účelem je vytvářet soukromý prostor pro reprodukci společnosti, stíněný proti vířícímu a nepřehlednému světu veřejnému. Chrání své členy, nemění svůj tvar, vnitřní uspořádání ani habitus a změny ve svém okolí vyrovnává.“ Tato definice zdůrazňuje především stabilitu a neměnnost tradiční rodiny, ovšem dnes moderní společnost nechává vzniknout i jiným rodinám než jen těm tradičním. Vznikají různorodé rodiny, navzájem odlišné nebo zcela nové typy rodiny či rodinného uspořádání.

Rodina by podle Gillernové (2011, str. 109-111) měla plnit několik základních funkcí:

- Biologická (reprodukční) funkce

Biologická (reprodukční) funkce je jedna z nejdůležitějších funkcí, protože díky této funkci rodina v podstatě vzniká. Ovšem současná situace není jednoduchá, stále přibývá párů, které se rozhodnou děti vůbec nemít, klesá plodnost jednoho z partnerů, a když už se partneři rozhodnou mít dítě, často si pořizují jen jedno dítě. Zkrátka celkově klesá porodnost a naše země dokonce patří k zemím s nejnižší porodností.

- Materiální (ekonomická) funkce

Tato funkce spočívá v tom, že rodina finančně zajišťuje spokojený život svých členů. Podle Gillernové se tato funkce výrazněji projevuje v chudších částech světa, kde se setkáváme s tím, že zdejší rodiny dávají přednost finančně zajišťovat spíše mladší členy, kteří jsou potenciálem do budoucnosti a často je posílají na studia do zahraničí, kde panují lepší podmínky než v jejich zemi.

- Výchovná (socializační) funkce

Výchovná (socializační) funkce je nezbytná funkce, kdy rodiče prostřednictvím výchovy předávají svému dítěti obraz fungování světa – sociální hodnoty, normy, pravidla, způsoby komunikace a řešení různých situací a podobně. Děje se tak prostřednictvím socializace. Tato funkce je nepostradatelná a často bývá problematické dostatečně ji nahradit u dětí bez rodinného zázemí.

- Emocionální funkce

Emocionální funkce znamená, že rodiče dětem vedle materiální podpory poskytují také podporu emocionální, která je neméně důležitá, ne-li důležitější pro vývoj dítěte. Podle Gillernové spočívá tato funkce v zázemí, podpoře a pomoci, kterou rodiče dětem poskytují.

Socializace bývá velmi stručně charakterizována jako vrůstání či začleňování jedince do společnosti a její součástí je přeměna tohoto jedince v lidskou kulturní bytost. Prostřednictvím socializace rodina ovlivňuje jedince, respektive formuje jeho osobnost, předává mu obraz reality, v níž žijeme a snaží se mu předat veškeré normy a pravidla, která je třeba ve společnosti dodržovat, dále hodnoty, které rodina vyznává, způsoby komunikace, které rodina využívá či způsoby řešení konfliktů tak, jak je řeší příslušná rodina. Rodiče mají tedy tendenci předávat svým dětem to, co se sami během života naučili

a co považuje za důležité, aby znaly i jejich děti a co považují za užitečné, pro jejich další život (Prudký, 2004, str. 10).

V ideálním případě působí rodina shodně s dalšími institucemi, které působí na jedince z hlediska výchovy a předávání hodnot (škola, vrstevnické skupiny, volnočasové aktivity). Teprve tehdy mohou být hodnoty zvnitřněny. (Sak, 2000, str. 39) I samotné vlivy v rodině by měly být jednotné, problém tedy může nastat v případě rozvedených rodičů se střídavou péčí, kteří na své dítě působí každý zcela odlišně. V případě, že rodinné působení není jednotné, může dát dítě přednost jiným vlivům, a tak se otevírají dveře například působení vrstevnické skupiny, které nemusí však být vždy jen pozitivní. Navíc v průběhu adolescence se vztahy mezi rodiči a jejich dětmi rozvolňují a rodiče již nejsou zdaleka jediní, kteří na své potomky nějakým způsobem působí. Ostatně podstatou socializace v dospívání je odpoutání se od rodiny a vybudování pevných vztahů i mimo ni. (Krejčová, 2011, str. 21) Mimo rodinu existují i další faktory, které působí na jedince z hlediska socializace a osvojování hodnot.

2.3 Ostatní faktory

Rodičovský monopol v oblasti socializace se rozpadá v momentě, kdy je dítě odloučeno od rodičů na větší část dne a pobývá v kolektivu dalších dětí, tedy již v období, kdy pravidelně dochází do mateřské školy (Možný, 2008, str. 144). Mluvíme tedy o vlivu vrstevnických skupin, potažmo vzdělávacího zařízení.

Škola a jiná vzdělávací a výchovná zařízení jsou významným socializačním činitelem, vedle samotné výuky předává škola žákům i jiné, mnohem cennější informace. Učí je přizpůsobovat se změnám, poslouchat autority a dodržovat pravidla, učí je solidaritě nebo jim napomáhá odolávat některým nástrahám života (např. hraní automatů, užívání drog). (Kraus, 2001, str. 86) Ovšem spíše než škola jako instituce toho více zajišťuje učitel a celý proces socializace závisí na jeho osobnosti a přístupu k žákovi. Výzkumy prokázaly, že děti i adolescenti potřebují pozitivně vnímat nejenom své rodiče, ale i další dospělé autority mimo rodinu (Krejčová, 2011, str. 29). Je logické, že škola vychovávanému jedinci nepředává již hotový hodnotový systém, který by si měl jedinec zvnitřnit, nýbrž by ho měli učitelé a vychovatelé provázet životem a pomáhat mu tak objevovat a chápat hodnoty, s nimiž se na cestě životem potká. Ovšem hlavní úloha v interiorizaci hodnot zůstává na samotném vychovávaném jedinci.

Jedním z nejdůležitějších faktorů ovlivňování myšlení a chování jedince, zejména v adolescenci, je **vrstevnická skupina**. Dospívající mají přirozenou tendenci se sdružovat ve skupinách s vrstevníky, kteří mají podobné názory nebo jednají stejně. Vrstevnické skupiny Kraus (2001, str. 132) charakterizuje jako „primární skupiny, charakterizované bezprostředními kontakty (tváří v tvář), silným pocitem příslušnosti ke skupině (identifikace vyjadřovaná zájmem „my“)“. V souvislosti s formováním hodnotové orientace jsou vrstevnické skupiny důležité v tom smyslu, že zpravidla tyto skupiny existují na základě předem daných pravidel, která její členové znají a musí dodržovat. Jedinec se tedy s těmito hodnotami a normami identifikuje, chce-li být součástí skupiny (Kraus, 2001, str. 133).

Dalším, v poslední době stále významnějším, faktorem ovlivňujícím hodnotovou orientaci jedince, jsou **masmédia** neboli hromadné sdělovací prostředky. Masová komunikace je charakteristická tím, že je jen jednosměrná, je prováděná za využití technických prostředků a je směřována na heterogenní publikum (Sekot, 2006, str. 41-42). Přestavuje ji především tisk, rozhlasové vysílání, televize a v poslední době stále populárnější internet. Média jsou neoddělitelnou součástí většiny z nás a zabýváme se jimi v práci i ve volném čase. Masmédia plní i různé funkce. Kraus (2001, str. 64-65) přejímá funkce podle McLuhana a hovoří o čtyřech základních funkcích a s nimi souvisejících několika podfunkcích.

A. Informativní

Tato funkce souvisí s předáváním informací publiku. Zahrnuje hodnotovou, hodnotící, kognitivní, vzdělávací a petrifikační podfunkci. Hodnotová funkce znamená, že masmédia divákovi prezentují hodnoty té které společnosti.

B. Komunikativní

Komunikativní funkce zahrnuje tyto podfunkce: socializační, stimulační, kulturní a kompenzační. Socializační a kulturní podfunkce zahrnují mimo jiné prezentaci dalších hodnot důležitých pro společnost nebo naopak těch, které společnost odsuzuje.

C. Formativní

Tato funkce zahrnuje tyto podfunkce: humanizační, výchovná, akulturací, estetická, magická, nefrustrační a manipulativní.

D. Rekreativní

Rekreativní funkce zahrnuje následující podfunkce: relaxační, solitární, nesolitární, hédonistická a zábavná.

Z některých výzkumů, které analyzoval Prudký (2009, str. 154-160) vyplynula následující tvrzení: v českých médiích je nedostatečně prezentována problematika seniorů (261 odvysílaných sdělení z celkového počtu 5000 u každé televizní stanice), česká média diskriminují cizince, výzkumy prokázaly souvislost mezi nadměrným sledováním televize a tolerancí vůči násilí, česká média zobrazují ženy stereotypně (starost o rodinu, práce v domácnosti, rození a výchova dětí) a další. Kromě těchto ověřených informací mohou média přispívat k dalším jevům – např. k nárůstu výskytu poruch příjmu potravy, protože mladým lidem předkládají vyretušovaná dokonalá těla jako ideál krásy dnešní doby.

V této kapitole jsme poukázali na existenci faktorů, které působí na jedince, jeho vývoj a formování jeho hodnotové orientace. Následuje kapitola, ve které se budeme věnovat charakteristice vývojového období dospívání, na kterou je zacílen výzkum v rámci této bakalářské práce.

3 ADOLESCENCE A JEJÍ CHARAKTERISTIKA

V následující kapitole bychom rádi stručně vymezili, co je to adolescence a čím je toto období v životě člověka charakteristické. Z pohledu provedeného výzkumu jsme pracovali se současnou mládeží v rozmezí 15-18 let, přičemž toto časové rozpětí je součástí dospívání, respektive adolescence, tak jak ji vymezuje vývojová psychologie v pojetí Vágnerové. Adolescenci můžeme považovat za jakési zlomové období, kdy se dospívající rozhodují o svém budoucím životě a hledají svoji identitu, přičemž i hodnotový systém může nalezení či utvoření vlastní identity přispět.

Vágnerová (2012, str. 367) definuje adolescenci neboli **dospívání** jako „přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí.“ a zasazuje ji do věkového rozpětí 10 – 20 let, kdy dochází ke komplexní proměně člověka, po stránce tělesné, psychické i sociální. Vágnerová (2012, str. 369-370) dále hovoří o klasifikaci dospívání a rozlišuje dvě fáze: **raná adolescence** (též pubescence, 11. – 15. rok života; nápadné tělesné dospívání), **pozdní adolescence** (15. – 20. rok života, změny zejména v oblasti psychické a sociální složky osobnosti). Čačka (2000, str. 222) v této souvislosti upozorňuje na to, že se jedná o období „přechodu od nesamostatnosti k samostatnosti, od závislosti na dospělých k nezávislosti, od neodpovědnosti k morální zodpovědnosti, od konzumace společenských produktů a hodnot k jejich tvorbě.“

Období pubescence je charakteristické výraznou tělesnou proměnou, jejíž podstatou je, že dítě se mění v dospělého schopného se rozmnožovat (Vágnerová, 2012, str. 373). Mnoho autorů se domnívá, že tato proměna je dána působením hormonů v těle a hormonálních změn (Macek, 1999, str. 54). Tělesné změny se týkají především růstu, změny tělesných tvarů (u chlapců se rozšiřují ramena, u dívek se zaoblují boky), mutace hlasu u chlapců, první menstruace u dívek a dalších proměn (Říčan, 2004, str. 171-173). Tělesný vzhled do jisté míry souvisí s utvářením identity, a to v obou fázích adolescence, mladí lidé mají tendenci zabývat se svým tělem a na základě toho posuzovat celou osobnost bez ohledu na to, jak je to nelogické (Vágnerová, 2012, str. 375).

V průběhu adolescence se proměňuje i způsob myšlení dospívajícího. Ten je již schopný uvažovat hypoteticky a abstraktně. Piaget (1999, str. 139) toto období nazval stadiem formálních logických operací. V praxi to znamená, že dospívající jsou schopni hledat řešení různorodých problémů, čímž zvyšují pocit vlastní autonomie a nezávislosti na rodičích a jiných autoritách (Macek, 1999, str. 58).

Dospívání je obdobím změn, další oblastí, kde se změny projevují, je emocionální stránka osobnosti. „Psychologicky je citový život dospívajících výrazně odlišný od dětského i dospělého a to svým obsahovým zaměřením (zájem o hračky se přesouvá na jiné oblasti) i formou (průběh, intenzita, dynamika)“ (Čačka, 2000, str. 250) Dospívání je charakteristické kolísáním nálad, větší labilitou a přecitlivělostí v reagování na některé podněty, na druhou stranu dospívající neradi dávají najevo své emoce, protože je považují za velmi intimní součást osobnosti. (Vágnerová, 2012, str. 390-391) Velmi často přestávají dospívající projevovat svým rodičům známky náklonnosti, zejména pak v přítomnosti svých vrstevníků.

S emocemi souvisí i vztahy, ať už mluvíme o vztazích v rodině či k vrstevníkům. K dospělým bývají adolescenti často kritičtí a netolerantní, v období rané adolescence navíc odmítají podřízené postavení vůči autoritám, jako jsou rodiče či učitelé (Vágnerová, 2012, str. 395) Ovšem i přes mnohdy složité fungování vztahu považují dospívající své rodiče za „skutečně důležité osoby, které je nejvíce ovlivňují.“ (Macek, 1999, str. 70) Vrstevnická skupina se stává pro dospívajícího stále důležitější a plní hned několik funkcí: je zdrojem emoční a sociální opory, dospívající se díky ní učí dodržovat pravidla (Vágnerová, 2012, str. 396). Říčan (2004, str. 184) podotýká, že navíc usnadňuje citovou emancipaci od rodiny v rámci získávání nezávislosti dospívajícího, což je jeden z hlavních úkolů, které dospívající musí zvládnout. Kromě přátelských vztahů však dospívající nově navazují vztahy intimní, zpočátku souvisí se zvědavostí a potřebou sexuality a mají charakter experimentování. Tyto vztahy bývají zpravidla provázené i velmi silnými citovými prožitky, jak v průběhu vztahu, tak i po jeho ukončení – rozchod dospívající, zejména v rané adolescenci považují mnohdy až za neřešitelnou katastrofu, i přesto že vztahy navazované v tomto období nemají trvalý charakter. (Vágnerová, 2012, str. 435)

Dospívající musí během svého vývoje zvládnout několik úkolů a překážek, jedním z nich je i utváření identity. Podle Vágnerové (2012, str. 452) se to projevuje „experimentací s novými alternativami, integrací různých složek sebepojetí i představ o vlastní osobnosti, které dávají souhrnnou odpověď na otázku, kdo jsem.“

V následující podkapitole bychom se blíže zaměřili na hodnoty v kontextu vývoje jedince, mimo jiné i v souvislosti s vývojem morálního uvažování dospívajících.

3.1 Hodnoty v kontextu vývoje jedince

Morální uvažování je další z oblastí, která u dospívajícího jedince prochází určitým vývojem a výrazně se proměňuje. Tím, jak jedinec stárne a překonává egocentrismus charakteristický pro předchozí vývojové stádium, začíná se více zajímat o druhé, o jejich pocity a přemýšlí o tom, co je dobré a co špatné a proč tomu tak je.

Vznikem a vývojem morálních norem se v minulosti zabývala řada autorů. Jedním z nich byl Freud, který morální vývoj dítěte spojoval s vlivem superega. Fontana (2003, str. 232-233) k tomu uvádí: „Tyto morální normy a soudy jsou však dítětem převzaty tak úplně, že si samo přestává být vědomo jejich skutečného zdroje. Superego se tak stává nikoli pouhou sbírkou rodičovských „musíš“ a „nesmíš“, ale samostatnou součástí duševního života člověka.“ Podle Fontany (2003, str. 233) Freud pracoval s tezí, že superego vzniká spojením dvou různých složek. První z nich je svědomí, jakýsi ekvivalent rodičovského dozoru, který v dítěti vzbuzuje pocity viny, spáchá-li něco „špatného“, a ego-ideál, který má funkci opačnou a přináší dítěti pocity uspokojení za správné jednání.

Široce téma morálního vývoje rozpracoval také Kohlberg (in Fontana, 2003, str. 234), který se domníval, že v rámci morálního vývoje jedinec prochází šesti stadii, která jsou uskupena do tří skupin odpovídajících Piagetovu pojetí kognitivního vývoje:

- **Prekonvenční morálka** (2-7 let, Piagetovo předoperační stadium myšlení)
 1. *Zaměření na trest a poslušnost*
 2. *Individualistická účelovost a výměna*
- **Konvenční morálka** (7-11 let, Piagetovo stadium konkrétních myšlenkových operací)
 3. *Vzájemné interpersonální požadavky, vztahy, konformita*
 4. *Společenské uspořádání a svědomí (řád a zákon)*
- **Postkonvenční morálka** (12 let a výše, Piagetovo stadium formálních myšlenkových operací)
 5. *Společenská úmluva čili užitečnost a práva jednotlivce*
 6. *Univerzální etické zásady*

Rychlost, jakou jedinec dosahuje jednotlivých stadií a délka, jakou v nich setrvává, je individuálně odlišná, přičemž platí, že někteří jedinci nemusí dosáhnout postkonvenční morálky vůbec. (Fontana, 2003, str. 234)

„Součástí adolescentního hledání identity je i volba hodnot a norem, které dospívající přijme jako závazné.“ (Vágnerová, 2012, str. 446) Na základě svých zkušeností jedinec ohodnocuje lidi, věci, jevy či situace kolem sebe a přisuzuje jim určitý význam. Děje se tak prostřednictvím sociálního učení, jehož podstatou je výběr a ohodnocování hodnot a jejich následná interiorizace, přičemž závisí zcela na dospívajícím jedinci, které hodnoty přijme za své, tedy je interiorizuje (Prudký, 2009, str. 39).

U dospívajících zpravidla není problém v nedostatku hodnot, Vágnerová (2012, str. 450) upozorňuje, že je tomu spíše naopak – hodnot si osvojuje mladý dospívající člověk dostatek, někdy až nadbytek, což může vést mnohdy k nejasnosti priorit mezi hodnotami a případně až ke zmatení. Ačkoliv hodnoty představují relativně stabilní systém, v průběhu dalšího vývoje a zrání jedince se často modifikují a pozměňují (Macek, 1999, str. 86). Tudíž hodnoty přijaté v adolescenci zpravidla nejsou platné po zbytek života a dalšími zkušenostmi jedince se proměňují.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ PROBLÉM

Výzkumný problém byl stanoven **Hodnotová orientace současné mládeže**.

Při vymezování výzkumného problému jsme vycházeli z odborné literatury a z provedených výzkumných šetření. Z těchto zdrojů vyplývá, že problematika hodnot a hodnotové orientace by měla být aktuální neustále a měla by být řešena v mnoha různých vědních oborech, protože do určité míry formuje a limituje chování a jednání člověka ve společnosti. Je ovšem potřeba pracovat s celým systémem hodnot, nikoliv jen s izolovanými jednotlivými hodnotami, protože ty samy o sobě nemají na chování a jednání jedince příliš velký vliv.

Výzkum hodnot a hodnotové orientace současné mládeže považujeme za důležitý a smysluplný především proto, že poznání hodnotových orientací, kterými se mladí lidé řídí a hodnot, které jsou jimi pozitivně či negativně hodnoceny, může přispět k poznání a pochopení toho, jak se chovají a jednají ve společnosti. Díky lepšímu poznání a hlubšímu pochopení jejich chování a jednání se pak můžeme pokusit o jejich korigování v případě jakýchkoliv negativních odchylek od normy, popřípadě prostřednictvím řízeného ovlivňování hodnotových orientací můžeme chování a jednání mládeže měnit, respektive se o to alespoň pokoušet, především v rámci preventivního působení.

V oblasti hodnotové orientace bylo již realizováno a publikováno několik výzkumů, a to jak v českém prostředí, tak i v zahraničí. Celá řada těchto výzkumů je uložena a archivována v Národním registru výzkumů o dětech a mládeži (v elektronické podobě dostupný na www.vyzkum-mladez.cz), které provedl Národní institut dětí a mládeže či jiné vědecko-výzkumné nebo neziskové organizace. Institut dětí a mládeže Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy realizoval v roce 1997 výzkum s názvem Hodnotová orientace dětí a mládeže. Volný čas dětí a mládeže, který byl proveden v rámci příprav státní politiky péče a ochrany dětí a mládeže (Národní registr výzkumů o dětech a mládeži, 2007), obdobný výzkum pro účely Koncepce sociální politiky pro oblast dětí a mládeže realizovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy v roce 2007 pod názvem Koncepce státní politiky v oblasti dětí a mládeže od roku 2007 (Národní registr výzkumů o dětech a mládeži, 2007). Souhrnnou studii několika výzkumů Institutu dětí a mládeže a jiných institucí vytvořili v roce 1999 PhDr. František Pelka a Mgr. Marta Ondrušková pod názvem Životní styl mladých lidí. (Národní registr výzkumů o dětech a mládeži, 2005)

Z českého prostředí nesmíme zapomenout na empirické výzkumy doc. Saka, jejichž výsledky shrnul do svých publikací *Proměny české mládeže* (2000) a *Mládež na křižovatce* (2004).

Na mezinárodní úrovni vznikají především komparativní výzkumná šetření, která srovnávají situaci v různých zemích. Na několika komparativních výzkumech se podílela i Česká republika a jedná se především o tyto: European Social Survey (ESS), European Values Study (EVS) a World Values Surveys (WVS), zaměřující se i na mimoevropské země. (Český sociálněvědní datový archiv, 2011)

4.1 Klíčové koncepty

Pro účely této bakalářské práce a její empirický výzkum jsme vymezili následující klíčové koncepty, aby bylo srozumitelné, jak jednotlivé pojmy, s nimiž pracujeme, chápeme.

Při vymezování pojmu **hodnoty** se přikláníme k definici Čačky (2000, str. 287), který je definuje z psychologického hlediska jako „zobecnění snahových tendencí subjektu opírající se o jeho osobní zkušenosti a ideje, což dokládá jejich jedinečnost a vazba k vlastní osobě.“ Domníváme se, že v této definici se spojují i některé aspekty vymezování pojmu hodnota jinými autory. Snahové tendence můžeme chápat jako motivaci k chování a jednání individua, o které hovoří i Cakirpaloglu a Hartl. Osobní zkušenosti můžeme chápat jako zkušenosti získané v průběhu života samotným jedincem v rámci procesu socializace, přičemž většina autorů se shoduje, že hodnoty jsou naučené konstrukty získané právě v průběhu dalšího vývoje jedince. V případě jejich jedinečnosti a vazby k vlastní osobě můžeme vidět souvislost s vymezením individuálních hodnot od Nakonečného (2013, str. 102), který mluví o individuální hierarchii hodnot každého individua vedle existence obecných hodnot.

Hodnotovou orientaci pak chápeme jako soubor či soustavu hodnot, čímž se přikláníme spíše k sociologické definici Maříkové (1996, str. 727) uvedené ve Velkém sociologickém slovníku.

Posledním vymezeným konceptem je **současná mládež**. Pro účely empirického výzkumu v rámci této bakalářské práce vycházíme z výzkumu Saka, který v obdobné formě sami realizujeme. Sak považuje za mládež věkovou kategorii 15-30 let, ačkoliv v rámci relativně širokého věkového rozpětí rozlišuje tři podkategorie mládeže, a to 15-18 let, 19-23 let a 24-30 let. Pro účely našeho výzkumu jsme se rozhodli realizovat výzkum pouze

u kategorie 15-18 let, a to protože se domníváme, že toto období je z hlediska utváření hodnotové orientace nejdynamičtější – ačkoliv jsou hodnoty již relativně stabilně zformovány do hodnotové orientace, adolescent má tendenci neustále hledat smysl života a přichází do styku se stále novými zkušenostmi, které mohou jeho hodnotovou orientaci pozměňovat.

5 DESIGN VÝZKUMU

5.1 Výzkumné cíle

V rámci výzkumu jsme si stanovili jednak hlavní cíl a jednak dílčí cíle.

Hlavním cílem výzkumu je **zanalyzovat hodnotovou orientaci současné mládeže prostřednictvím dotazníků doc. Saka.**

Dále jsme si stanovili dílčí cíle, a to:

1. Provést komparaci hodnotové orientace současné mládeže s výsledky doc. Saka z roku 2002 na základě dotazníku „Hierarchie hodnot“
2. Zjistit, zda existují rozdíly v hodnotové orientaci současné mládeže z hlediska pohlaví respondentů.

5.2 Výzkumné otázky

V souladu s výzkumnými cíli jsme si stanovili následující výzkumné otázky, přičemž opět rozlišujeme hlavní a vedlejší výzkumné otázky.

Hlavní výzkumná otázka: **Jaká je hodnotová orientace současné mládeže?**

Dílčí výzkumné otázky byly stanoveny následovně:

1. Jakou hodnotu považuje současná mládež za nejvýznamnější?
2. Jakou hodnotu považuje současná mládež za nejméně významnou?
3. Jak se liší výsledky tohoto výzkumu a výsledky výzkumu doc. Saka z roku 2002?
4. Jak souvisí pohlaví a hodnotová orientace současné mládeže?
5. Za jak důležité považuje současná mládež vzdělání?

5.3 Stanovení hypotéz

Stanovili jsme si tyto hypotézy:

H₁: Ženy přisuzují hodnotě láska větší význam než muži.

H₂: Ženy přisuzují hodnotě rodina a děti větší význam než muži.

H₃: Ženy přisuzují hodnotě plat, další příjmy menší význam než muži.

H₄: Ženy přisuzují hodnotě vzdělání větší význam než muži.

H₅: Ženy přisuzují hodnotě politická angažovanost menší význam než muži.

Při stanovování první a druhé hypotézy jsme vycházeli z obecně tradovaného předpokladu, že vlastnosti jako láska či mateřství a péče o děti je typicky spojována s feminitou. Opačný předpoklad jsme využili u třetí a páté hypotézy, protože tradičně jsou výdělečná činnost a angažovanost na poli politiky přisuzovány spíše mužům.

Pro hypotézu týkající se vzdělání jsme vycházeli z článku, respektive výzkumu Marie Čermákové (2002), která se věnovala otázce úspěšnosti mužů a žen při přijetí na vysoké školy, přičemž analyzovala celkový počet 103 485 přihlášených, z toho 45% bylo mužů a 55% bylo žen.

5.4 Výzkumný soubor

Základní výzkumný soubor představuje současná mládež ve věku 15-18 let. Tuto věkovou kategorii jsme zvolili v souladu s výzkumem doc. Saka, který za současnou mládež považuje věkové rozpětí 15-30 let, které v rámci svých výzkumů rozdělil na tři podskupiny, přičemž věková hranice 15-18 let je jednou z nich. Pro výzkum právě této věkové kategorie jsme se rozhodli především z toho důvodu, že se domníváme, že jedinci v tomto věku mají již relativně stabilní hodnotovou orientaci, avšak mají tendenci hledat smysl svého života a setkávají se dennodenně s novými zkušenostmi, které mohou jejich hodnotovou orientaci dále pozměňovat. Výzkumný soubor byl zvolen metodou dostupného výběru, přičemž jsme oslovili žáky 9. třídy základních škol a studenty 1., 2. a 3. ročníky středních škol ve Zlínském kraji. Celkově jsme rozdali 150 dotazníků, ale jejich návratnost nebyla dokonalá a vrácených dotazníků bylo v konečném součtu 104. V rámci výzkumu jsme tedy pracovali se 104 respondenty ve věku 15-18 let, konkrétně s 62 dívkami (ženami) a 42 chlapci (muži).

5.5 Technika sběru dat

Pro sběr dat jsme použili techniku dotazníkového šetření a konkrétně jsme použili dva dotazníky, které pro účely empirických výzkumů použil doc. Sak. Zvolili jsme tedy kvantitativně orientovaný výzkum.

Prvním dotazníkem je **žebříček hodnot**, jenž pracuje s baterií hodnot (23 hodnot), které předkládá respondentům, a ti se vyjadřují k významnosti jednotlivých hodnot

na pětistupňové škále. Stupeň jedna představuje hodnotu bezvýznamnou, respektive značí nejmenší význam. Naproti tomu stupeň pět znamená největší význam. (Sak, Saková, 2004, str. 10)

Druhým dotazníkem je **metodika párových hodnot**, která respondentovi předkládá dvě relativně protichůdné hodnoty a ten se prostřednictvím pětistupňové škály přiklání k jedné (stupeň 1, stupeň 2) nebo ke druhé hodnotě (stupeň 4, stupeň 5), popřípadě mají obě hodnoty pro respondenta stejný význam (stupeň 3). Tento dotazník by měl podle autorů postihnout stav a trendy na škále materiální a postmateriální hodnoty. (Sak, Saková, 2004, str. 16-17)

5.6 Metody analýzy dat

Data získaná v rámci výzkumu k této bakalářské práci zpracujeme pomocí tabulek a grafů, které následně analyzujeme prostřednictvím deskriptivní analýzy a stanovené hypotézy ověříme za využití testu nezávislosti chí kvadrát pro kontingenční tabulku.

6 ANALÝZA DAT

Pokud bychom měli na základě provedeného dotazníkového šetření prostřednictvím dotazníku „žebříček hodnot“ sestavit hierarchii hodnot současné mládeže ve věku 15-18 let ve Zlínském kraji, vypadala by takto:

Tabulka 1: Hierarchie hodnot

Pořadí hodnot	Index hodnot
Zdraví	4,80
Přátelství	4,45
Svoboda	4,41
Rodina a děti	4,30
Plat, další příjmy	4,22
Láska	4,14
Úspěšnost v zaměstnání	4,11
Životní partner	4,08
Mír, život bez válek	4,01
Vzdělání	3,96
Rozvoj vlastní osobnosti	3,93
Pravda, poznání	3,83
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,82
Zdravé životní prostředí	3,81
Demokracie	3,73
Zajímavá práce	3,62
Majetek	3,56
Být užitečný druhým lidem	3,48
Společenská prestiž	3,33
Soukromé podnikání	2,74

Veřejně prospěšná činnost	2,65
Bůh	2,19
Politická angažovanost	1,99

Na prvním místě se umístila hodnota *zdraví* (index 4,79), což je dobré znamení. Studenti si zřejmě uvědomují, že bez dobrého zdraví by jejich životy nebyly takové, jaké jsou, protože nemoc do života přináší zpravidla značná omezení. S tímto hodnocením zdraví koresponduje i přístup mládeže ke drogám, protože dotazník metodiky párových hodnot ukázal, že po předložení protichůdných hodnot „Drogy patří k životu moderní společnosti“ a „Drogy ohrožují společnost, stát by měl využít všech prostředků k jejich vymýcení“ se studenti častěji přikláněli k druhé možnosti (index 3,894). Také evropská školní studie o užívání drog dospívajícími ESPAD v roce 2011 potvrdila, že ubývá školáků a studentů, kteří mají zkušenost s marihuanou, ačkoliv potvrdila rostoucí zájem dospívajících o alkohol. (Česká televize, 2012)

Na druhém místě se umístilo *přátelství* (index 4,45), což jen potvrzuje poznatky vývojové psychologie. Vágnerová (2012, str. 396) i Řičan (2004, str. 184) se shodují, že přátelství, respektive vrstevnické skupiny hrají v životě dospívajícího významnou roli a pomáhají mu naplňovat vývojový úkol tohoto období, a to osamostatnit se od rodiny.

Na třetím místě se umístila hodnota *svoboda* (index 4,41), s mírným odstupem *rodina a děti* (index 4,30) a následuje *plat a další příjmy* (index 4,22). Za těmito hodnotami se dále umístili hodnoty *láska* (index 4,13) a *úspěšnost v zaměstnání* (index 4,11).

Osmou v pořadí je hodnota *životní partner* (index 4,08) a následuje hodnota *mír, život bez válek* (index 4,01). Dále následovaly hodnoty *vzdělání* (index 3,96), *rozvoj vlastní osobnosti* (index 3,93) a *pravda, poznání* (index 3,83). Rozdíly mezi těmito hodnotami byly minimální a tedy pro studenty podobně důležité.

Teprve na třináctém místě se umístila hodnota *uspokojování svých zájmů a koníčků* (index 3,82), což se může jevit jako překvapující, protože studenti ve věku 15-18 let se mnohdy soustředí především na svůj volný čas trávený s přáteli a oblíbenými aktivitami.

Na další pozici se umístila hodnota *zdravé životní prostředí* (index 3,81), za ní pak následovaly tyto hodnoty: *demokracie* (index 3,73), *zajímavá práce* (index 3,62), *majetek*

(index 3,56), *být užitečný druhým lidem* (index 3,48), *společenská prestiž* (index 3,33), *soukromé podnikání* (index 2,74), *veřejně prospěšná činnosti* (index 2,65).

Na posledních dvou příčkách hierarchie hodnot se umístily hodnoty *Bůh* (index 2,19) a *politická angažovanost* (index 1,99). Nízké hodnocení hodnoty *Bůh* může souviset obecně s náboženským vyznáním obyvatel České republiky, ke kterému se při sčítání lidu v roce 2011 přiznalo pouze 20% (ČSÚ, 2014).

Výsledky metodiky párových hodnot lze shrnout následovně:

Tabulka 2: Metodika párových hodnot

Párové hodnoty		Index	Směrodatná odchylka
Stupeň 1	Stupeň 5		
Transcendentní dimenze života	Každodenní smyslový život	4,07	0,10
Drogy patří k životu	Drogy ohrožují společnost	3,89	1,29
Duchovní a myšlenkové podněty	Smyslové prožitky a život	3,50	0,92
Materiální hodnoty	Kvalita života	3,48	1,12
Myšlenky, ideje, informace	Majetek	3,07	1,14
Mezilidské vztahy	Kariéra, úspěšnost	3,07	1,04
Emancipace žen	Tradiční postavení žen	2,92	1,16
Ekonomická prosperita	Ochrana životního prostředí	2,89	1,09
Seberealizace, rozvoj vlastní osobnosti	Sociální a ekonomické jistoty	2,87	0,10
Odpovědnost sám za sebe	Odpovědnost za jiné	2,84	1,09
Dávat druhým lidem	Získávat od druhých lidí	2,82	0,10
Užít si života	Zdokonalování sebe sama	2,63	1,10
Tržní mechanismy v ekonomice	Regulace ekonomiky státem	2,45	0,10
Bezpečnost lidí	Volný prostor pro	2,40	1,03

	vyjednávání		
Individuální duchovní aktivity	Formální rituály	2,16	1,10
Právo ženy rozhodovat o svém těhotenství	Zákaz interrupce	1,94	1,21

Tato tabulka shrnující výsledky metodiky párových hodnot udává indexy jednotlivých hodnot ve vztahu k hodnotám, které společnost vnímá jako protichůdné. Sak (2000, str. 74) uvádí, že na vztah ekonomiky a životního prostředí, respektive jeho ochranu, existují dva protichůdné názory – jeden říká, že na ekologii si musí společnost nejdříve vydělat a teprve pak se jí může věnovat, kdežto druhý názor říká, že ekologické problémy jsou neodkladné a jejich neřešení by v budoucnosti bylo mnohem nákladnější.

Kromě indexů jsou v tabulce také uvedeny směrodatné odchylky k jednotlivým hodnotám, které reflektují, jak jednotní studenti ve volbě byli, respektive jak jsou jejich volby rozptýleny. Platí, že čím vyšší je směrodatná odchylka, tím je rozptýlenost odpovědí vyšší.

Jednoznačnější rozdíly ve volbě jedné nebo druhé hodnoty jsou vidět jen u několika voleb. První z nich je *transcendentní dimenze života X každodenní smyslový život*, kde index je 4,07, což znamená, že studenti upřednostňují právě každodenní smyslový život, přičemž směrodatná odchylka je velmi nízká, tudíž většina studentů volila velmi podobně.

Další výraznější rozdíl lze spatřovat u volby *drogy patří k životu X drogy ohrožují společnost*, kde index 3,89 ukazuje spíše negativní postoj studentů k drogám.

Další výraznější rozdíly lze zaznamenat u volby *individuální duchovní aktivity X formální rituály* s indexem 2,16, což znamená, že studenti se více přiklánějí k individuálním duchovním aktivitám, ale zároveň směrodatná odchylka je vyšší (1,1), z čehož lze posoudit, že volby byly rozptýlenější.

Posledním výraznějším rozdílem je rozdíl ve volbě mezi hodnotami *právo ženy rozhodovat o svém těhotenství X zákaz interrupce*, studenti se shodli na tom, že žena by měla mít právo svobodně se rozhodovat o svém těhotenství (index 1,94).

V následující části bychom rádi srovnali výzkum doc. Saka z roku 2002 s námi provedeným výzkumem. Pro tento účel jsme zvolili první z dotazníků – tzv. žebříček hodnot.

Tabulka 3: Srovnání výzkumu doc. Saka z roku 2002 a výzkumu v rámci bakalářské práce

Hodnoty	Indexy hodnot		Pořadí hodnot	
	rok 2002	rok 2014	rok 2002	rok 2014
Zdraví	4,76	4,80	1	1
Přátelství	4,55	4,45	4,5	2
Svoboda	4,58	4,41	3	3
Rodina a děti	4,16	4,30	9	4
Plat, další příjmy	3,93	4,22	14	5
Láska	4,64	4,14	2	6
Úspěšnost v zaměstnání	3,90	4,11	15	7
Životní partner	4,39	4,08	7	8
Mír, život bez válek	4,55	4,01	4,5	9
Vzdělání	3,97	3,96	12,5	10
Rozvoj vlastní osobnosti	3,99	3,93	11	11
Pravda, poznání	3,97	3,83	12,5	12
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,84	3,82	16	13
Zdravé životní prostředí	4,24	3,81	8	14
Demokracie	4,42	3,73	6	15
Zajímavá práce	4,01	3,62	10	16
Majetek	3,55	3,56	17	17
Být užitečný druhým lidem	3,51	3,48	18	18

Společenská prestiž	2,76	3,33	20	19
Soukromé podnikání	3,10	2,74	19	20
Veřejně prospěšná činnost	2,39	2,65	21	21
Bůh	1,96	2,19	22	22
Politická angažovanost	1,60	1,99	23	23

Celkové pořadí hodnot ve srovnávaných výzkumech se sice lišilo, přičemž v některých bodech poměrně značně, ačkoliv musíme brát do úvahy i indexy jednotlivých hodnot obou výzkumů, které se příliš neliší, respektive se liší zpravidla v setinách, popřípadě desetínách. Obě srovnávané skupiny studentů, respektive mládeže ve věku 15-18 let, se shodly na nejvíce ceněné hodnotě, za kterou považují *zdraví* (index 4,76 – 2002, index 4,80 – 2014). Rovněž na nejméně ceněné hodnotě se studenti shodli a považují za ni *politickou angažovanost*, ačkoliv současní studenti ji hodnotí nepatrně lépe než studenti Sakova výzkumu (index 1,60 – 2002, index 1,99 – 2014).

Jak již bylo řečeno, rozdíly mezi indexy jednotlivých hodnot u srovnávaných výzkumů jsou mnohdy zanedbatelné, ačkoliv u některých z hodnot se jedná o rozdíly znatelnější. Největší rozdíl můžeme pozorovat u hodnoty *demokracie* (rozdíl činí 0,69), přičemž lépe hodnocena byla ve výzkumu v roce 2002, druhý největší rozdíl pozorujeme u hodnoty *společenská prestiž* (rozdíl činí 0,57), přičemž tato hodnota je naopak lépe hodnocena námi oslovenými studenty. Za zmínku dále stojí hodnota *mír, život bez válek* (rozdíl činí 0,54), která byla opět více ceněna studenty v roce 2002. Poslední hodnotou, u níž je rozdíl markantnější, je hodnota *láska* (rozdíl činí 0,50), přičemž studenty v roce 2002 byla hodnocena jako druhá nejvýznamnější hodnota následující hned po *zdraví*, kdežto v našem výzkumu následuje až za hodnotami *zdraví, přátelství, svoboda, rodina a děti a plat a další příjmy*.

V následující části bychom se rádi zaměřili na problematiku hodnot a hodnotové orientace z hlediska pohlaví:

Tabulka 4: Hodnotová orientace z hlediska pohlaví

	Index hodnot		Pořadí hodnot	
	Ženy	Muži	Ženy	Muži
Zdraví	4,85	4,71	1	1
Přátelství	4,66	4,14	2	3
Svoboda	4,42	4,40	5	2
Rodina a děti	4,63	3,81	3	8
Plat, další příjmy	4,35	4,00	6	5
Láska	4,44	3,69	4	12
Úspěšnost v zaměstnání	4,16	3,93	8,5	6
Životní partner	4,34	3,67	7	13
Mír, život bez válek	4,16	3,76	8,5	10
Vzdělání	4,11	3,74	10	11
Rozvoj vlastní osobnosti	4,00	3,86	11	7
Pravda, poznání	3,97	3,62	12	14
Uspokojování svých zájmů, koníčků	3,66	4,05	14,5	4
Zdravé životní prostředí	3,82	3,79	13	9
Demokracie	3,42	3,31	18	18
Zajímavá práce	3,66	3,55	14,5	15
Majetek	3,65	3,52	16	16
Být užitečný druhým lidem	3,61	3,26	17	19
Společenská prestiž	3,31	3,33	19	17

Soukromé podnikání	2,87	2,52	20	20,5
Veřejně prospěšná činnost	2,74	2,52	21	20,5
Bůh	2,19	2,21	22	22
Politická angažovanost	1,97	2,00	23	23

Hodnotová orientace oslovených žen a mužů se liší výrazněji v několika bodech. Největší rozdíl pozorujeme u hodnoty *rodina a děti* (rozdíl činí 0,82), přičemž u žen je tato hodnota hodnocena jako třetí nejvýznamnější a následuje hned po zdraví a přátelství, kdežto u mužů se umístila až na osmém místě. Výrazný rozdíl lze zaznamenat i u hodnoty *láska*, která je opět u žen ceněna více než u mužů (rozdíl činí 0,75), přičemž u žen se umístila na čtvrtém místě, kdežto u mužů až na dvanáctém místě. Další hodnotou výrazně jinak ceněnou je hodnota *životní partner*, kterou opět ženy hodnotí lépe než muži (rozdíl činí 0,67). Hranici rozdílu 0,5 překračuje už jen jediná hodnota, a to *přátelství* (rozdíl činí 0,52), které je u žen lépe hodnoceno než u mužů, ačkoliv u žen se hodnota umístila na druhém místě, u mužů jen o příčku níže, tedy na třetím místě.

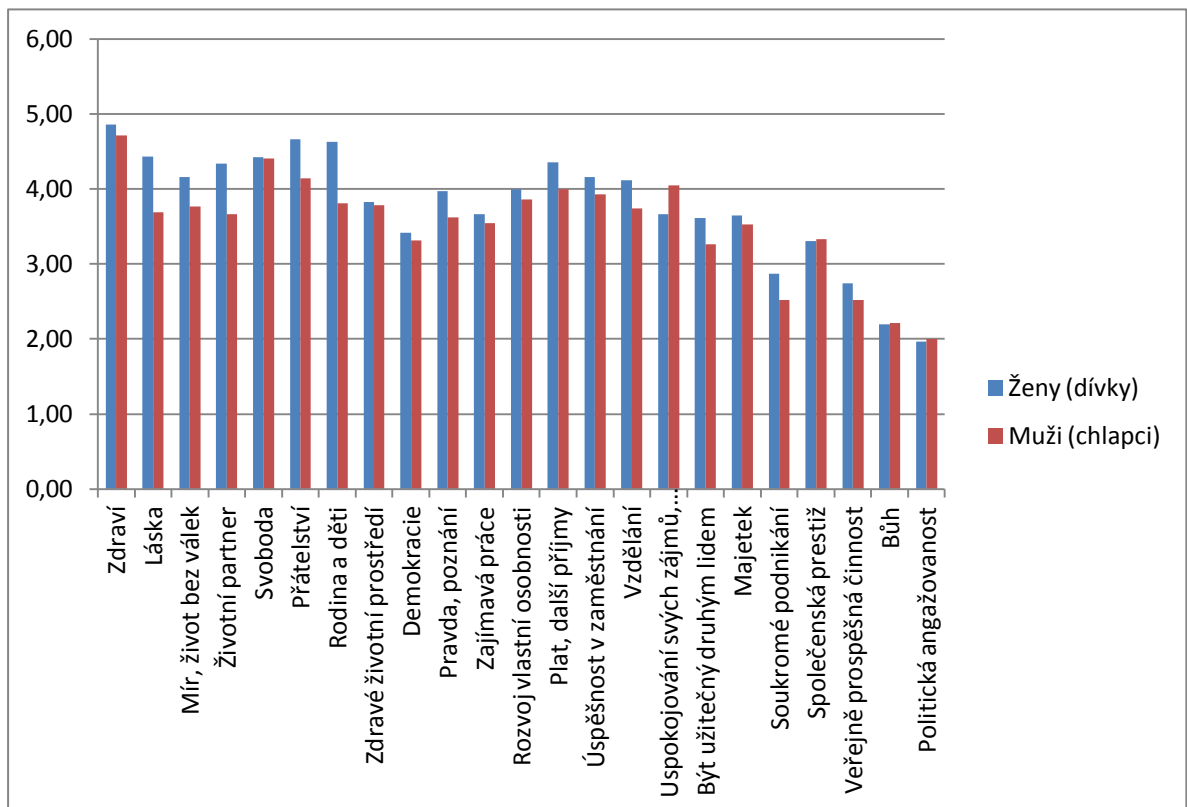
Obecně lze říci, že ženy měly tendenci užívat v dotazníku vyšší čísla a lépe tak hodnotit předložené hodnoty, kdežto muži hodnotám přisuzovali spíše nižší hodnocení.

Jedinou hodnotou, kterou muži hodnotili výrazněji lépe než ženy je hodnota *uspokojování svých zájmů, koníčků* (rozdíl činí 0,39). Tato hodnota se na hierarchii hodnot u mužů umístila na čtvrtém místě, kdežto u žen až na čtrnáctém místě.

Také můžeme konstatovat, že výraznější rozdíly lze zaznamenat pouze u hodnot v první polovině vyhodnocovaného dotazníku, naproti tomu hodnoty z jeho druhé poloviny hodnotí muži a ženy vesměs stejně nebo velmi podobně.

Zjištěné rozdíly mezi pojmáním hodnot u oslovených žen a mužů můžeme lépe vyčíst z následujícího grafu, který potvrzuje již řečené – že ženy hodnotám přisuzovaly spíše vyšší čísla ve srovnání s muži.

Graf 1: Hodnotová orientace z hlediska pohlaví

6.1 Ověření hypotéz

H_1 : Ženy přisuzují hodnotě láska větší význam než muži.

H_0 : Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty láska neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A : Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty láska existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 5: Kontingenční tabulka pro hypotézu H_1

	1	2	3	4	5
Ženy	0	1	5	22	34
Muži	1	4	10	19	8

$$\chi^2 = 17,67$$

$$\chi^2_{0,01(4)} = 13,27$$

Na základě provedeného výpočtu odmítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,01 a přijímáme alternativní hypotézu.

H₂: Ženy přisuzují hodnotě rodina a děti větší význam než muži.

H₀: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty rodina a děti neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty rodina a děti existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 6: Kontingenční tabulka pro hypotézu H₂

	1	2	3	4	5
Ženy	0	1	5	10	46
Muži	3	5	7	9	18

$$\chi^2 = 15,26$$

$$\chi^2_{0,01(4)} = 13,27$$

Na základě provedeného výpočtu odmítáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,01 a přijímáme alternativní hypotézu.

H₃: Ženy přisuzují hodnotě plat, další příjmy menší význam než muži.

H₀: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty plat, další příjmy neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty plat, další příjmy existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 7: Kontingenční tabulka pro hypotézu H₃

	1	2	3	4	5
Ženy	0	1	4	29	28
Muži	0	1	11	17	13

$$\chi^2 = 8,35$$

$$\chi^2_{0,01(4)} = 13,27$$

Na základě provedeného výpočtu přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,01 – mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty plat, další příjmy neexistuje statisticky významný rozdíl.

H₄: Ženy přisuzují hodnotě vzdělání větší význam než muži.

H₀: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty vzdělání neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty vzdělání existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 8: Kontingenční tabulka pro hypotézu H₄

	1	2	3	4	5
Ženy	0	1	10	32	19
Muži	1	5	12	10	14

$$\chi^2 = 12,76$$

$$\chi^2_{0,01(4)} = 13,27$$

Na základě provedeného výpočtu přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,01 – mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty vzdělání neexistuje statisticky významný rozdíl.

H₅: Ženy přisuzují hodnotě politická angažovanost menší význam než muži.

H₀: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty politická angažovanost neexistuje statisticky významný rozdíl.

H_A: Mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty politická angažovanost existuje statisticky významný rozdíl.

Tabulka 9: Kontingenční tabulka pro hypotézu H₅

	1	2	3	4	5

Ženy	26	15	19	1	1
Muži	19	11	7	3	2

$$\chi^2 = 4,91$$

$$\chi^2_{0,01(4)} = 13,27$$

Na základě provedeného výpočtu přijímáme nulovou hypotézu na hladině významnosti 0,01 – mezi hodnocením žen a mužů u hodnoty politická angažovanost neexistuje statisticky významný rozdíl.

7 INTERPRETACE DAT

V úvodu praktické části jsme si stanovili výzkumné cíle, otázky a hypotézy a nyní bychom se měli zaměřit na to, zda jsme těchto stanovených cílů dosáhli, zda jsme odpověděli na výzkumné otázky a zda jsme potvrdili stanovené hypotézy.

Hlavním cílem této bakalářské práce bylo provést analýzu hodnotové orientace současné mládeže. Za pomoci dvou dotazníků, které ve svých výzkumech použil doc. Sak, jsme stanovili hierarchii hodnot podle důležitosti a významnosti, kterou studenti jednotlivým hodnotám určili a zároveň jsme tuto hierarchii doplnili o pohled z hlediska nutnosti zvolit si mezi dvěma relativně protichůdnými hodnotami.

Nejvýznamnější hodnotou současné mládeže je zdraví, za svou nejvýznamnější hodnotu ji označilo téměř 85% studentů a celkový index této hodnoty je 4,80. Je ovšem otázkou, do jaké míry je tato odpověď reálná a do jaké míry studenti sami sebe idealizovali. Mládež ve věku 15-18 let se nám často jeví ve vztahu k péči o své zdraví jako nezodpovědná – experimentují s drogami, zkouší adrenalinové sporty či ponocují, na druhou stranu jsou v tomto věku častěji konfrontováni s nemocí či dokonce úmrtím starších členů rodiny než tomu bylo dříve, a proto si lépe mohou uvědomovat, že zdraví je východiskem pro každodenní aktivity i celkovou životní spokojenost a hodnotí ho tedy velmi pozitivně.

Dále můžeme konstatovat, že na vyšších příčkách hodnotové hierarchie se umístili spíše hodnoty vztahující se bezprostředně na osobnost studenta (např. přátelství, rodina a děti, plat a další příjmy, láska či úspěšnost v zaměstnání), naproti hodnoty překračující osobnost individua (např. mír, život bez válek, zdravé životní prostředí, být užitečný druhým lidem, veřejně prospěšné práce či politická angažovanost) se umístili spíše na nižších příčkách.

Pakliže bychom se měli zaměřit na nejméně významnou hodnotou současné mládeže, kterou je politická angažovanost, můžeme říci, že studenti se o politiku nezajímají, protože sami nemají žádnou pravomoc do ní jakkoliv zasahovat, ostatně volební právo v České republice získává teprve občan starší 18 let. Tento předpoklad však patrně nebude pravdivý, protože Sakův výzkum potvrdil obdobné tendence k nízkému hodnocení politické angažovanosti i u lidí ve věkové kategorii 19-30 let, kteří již volební právo mají. Velmi podobně byla hodnocena i hodnota Bůh. Ostatně negativní přístup k duchovnu obecně potvrdila i metodika párových hodnot – když měli studenti volit ze dvou hodnot, z nichž jedna se vztahovala na duchovní život člověka (duchovní a myšlenkové podněty,

transcendentní dimenze života, náboženské obřady a formalizované rituály), měli tendenci volit spíše druhou z nabízených hodnot.

Vedle hlavního cíle jsme si v rámci této bakalářské práce stanovili ještě dva dílčí cíle. Jeden z nich se vztahoval na komparaci výzkumu doc. Saka z roku 2002 a námi provedeného výzkumu v letošním roce. Provedené srovnání ukázalo, že ačkoliv hodnoty jsou uspořádány s jistými odchylkami, rozdíly mezi jednotlivými indexy tak odlišné nejsou. Ačkoliv některé z hodnot stojí za zmínku – např. mír, život bez válek, kterou v roce 2002 mládež hodnotila jako třetí nejvýznamnější hodnotu, kdežto současná mládež jí přisoudila až deváté místo, vysvětlujeme si to tak, že momentálně mládež nespatřuje žádné přímé ohrožení válečným nebo jiným konfliktem, nýbrž v roce 2002 byla situace jiná – rok po teroristickém útoku v New Yorku byli lidé obecně ostražitější. Další výraznější změnou jsou hodnoty týkající se zaměstnání, konkrétně plat a úspěšnost v zaměstnání, kterých si současná mládež cení více než respondenti Sakova výzkumu v roce 2002, což jen potvrzuje Sakův závěr, že „pokračuje vyhraňování mládeže ve směru liberalizmu, hédonismu, individualismu, egoismu a materiálních hodnot.“ (Sak, Saková, 2004, str. 17) Totéž potvrzují i některé další položky metodiky párových hodnot – příklon k hodnotě majetek, peníze, kapitál (materiální hodnoty), příklon k hodnotě řízení ekonomiky tržními mechanismy (liberalismus), příklon k hodnotě odpovědnost sám za sebe (egoismus) a příklon k hodnotě kvalita prožívaného života (hédonismus).

Poslední výzkumný cíl, který jsme si stanovili, představoval odhalení a analýzu vztahu hodnotové orientace a pohlaví studentů. I zde platí, že uspořádání hodnot bylo různé, ačkoliv rozdíly mezi indexy tak výrazné nebyly. Ovšem i zde se vyskytovaly určité výjimky. Obecně lze říci, že ženy více tíhnou k reprodukčním hodnotám, které zahrnují lásku, rodinu a děti či životního partnera, což potvrdil i náš výzkum. První tři hodnoty v hierarchii hodnot u žen jsou: zdraví, přátelství a rodina a děti, u mužů se jedná o následující hodnoty: zdraví, svoboda a přátelství.

Poslední výzkumnou otázkou, kterou jsme doposud nezodpověděli, je otázka týkající se hodnoty vzdělání – jak hodnotí současná mládež hodnotu vzdělání, respektive za jak významnou ji považuje. Hodnota vzdělání se v hierarchii hodnot umístila na 10. místě, což není nejlepší výsledek, ale můžeme jej považovat za dostatečný, zejména když uvážíme, že by vzdělání mohlo být hodnoceno i hůře. Studenti si na jednu stranu zřejmě uvědomují, že vzdělání představuje jakýsi klíč k úspěšné budoucnosti, ale zároveň ho považují za „nutné zlo“, povinnost spojenou s řadou úkolů, které narušují jejich volný čas.

8 DOPORUČENÍ

V rámci této bakalářské práce jsme analyzovali hodnotovou orientaci současné mládeže. Výsledky, respektive vzniklou hierarchii hodnot, nepovažujeme za nijak neobvyklou a podobné hodnocení jednotlivých hodnot jsme očekávali. Přesto nás částečně udivilo, že některé hodnoty byly hodnoceny relativně nepříznivě, a proto přicházíme s naším projektem, který by měl studenty donutit přemýšlet i nad méně pozitivně hodnocenými hodnotami, což by mohlo vést k jejich celkovému přehodnocení. Zároveň by měl tento projekt napomoci učit studenty toleranci vůči těm, pro které jsou určité hodnoty důležité, ačkoliv sám student ji za důležitou nepovažuje.

Projekt by měl být realizován v rámci pořádání seminářů pro studenty ve věku 15-18 let, které by byly pořádány v průběhu běžné výuky, a to proto, aby studenti nebyli rozmrzelí tím, že semináře zasahují do jejich volného času, protože pak bychom mohli očekávat nulovou spolupráci z jejich strany.

Semináře by se každá skupina studentů účastnila pouze jednou, přičemž tento seminář by trval dvě vyučovací hodiny. Seminář by probíhal za využití inscenační metody, respektive vžití se do konkrétní studentům předložené situace, a následné diskuze. Pro tyto účely by bylo vhodné, aby se účastníci semináře dobře znali, protože jen ve skupině známých lidí by se studenti mohli otevřít a nebát se říkat své názory a postřehy. Seminář by konkrétně byl koncipován tak, aby se věnoval především těm hodnotám, které studenti v rámci hodnocení umístili do středu, respektive do druhé poloviny hierarchie hodnot. Právě těmto hodnotám bychom se věnovali hned z několika důvodů. Jednak nás zajímá postoj studentů k těmto hodnotám, a proč je hodnotili právě tak, jak je hodnotili a jednak se zpravidla jedná o hodnoty, které překračují osobnost jedince a vztahují se obvykle na celou společnost.

Práce v semináři by probíhala následovně: nejdříve by studenti vytvořili dvojice a v těchto dvojicích plnili zadané úkoly, které se týkají představení si určité situace a vžití se do ní, následně by mezi sebou prodiskutovali tuto situaci a teprve poté by následovala celoskupinová diskuze řízená pro tyto účely vyškoleným vychovatelem. Každé z hodnot by se věnovalo přibližně 10 minut, popřípadě by tento čas mohl být upraven podle potřeb konkrétního semináře. Na ukázkou uvádíme některé konkrétní hodnoty, situace s nimi vázané a následně otázky, které by mohli inspirovat a rozproudit diskuzi:

Mír, život bez válek – studenti se vžijí do situace, že by v České republice vypukl válečný konflikt; otázky k diskuzi: Co s sebou přináší válka? Budeme moci žít tak, jak jsme žili doposud? Můžeme nějak zasáhnout?

Zdravé životní prostředí – studenti se vžijí do situace ochranářů životního prostředí a vymýšlí důvody, proč bychom měli životní prostředí a přírodu chránit; otázky k diskuzi: Proč je potřeba přírodu chránit? Co přinese ochrana přírody pro člověka? Co všechno může hrozit, když přírodu necháme napospas?

Demokracie – studenti se vžijí do situace, že žijí v zemi, která není demokraticky uspořádaná; otázky k diskuzi: V čem spočívá demokracie? Jaké by to bylo žít v zemi, která není demokratická?

Být užitečný druhým lidem – studenti se vžijí do situace, že se ocitli ve velmi nepříznivé životní situaci, kterou nejsou schopni řešit sami a nutně potřebují pomoc někoho druhého; otázky k diskuzi: Proč občas můžeme potřebovat pomoc druhých? Proč bychom se měli zajímat o druhé, nejenom sami o sebe? Proč bychom se neměli bát říci si o pomoc druhých?

Bůh – studenti se vžijí do situace věřících a jejich úkolem je vymyslet důvody, proč může být víra dobrá; otázky k diskuzi: Co si myslíte, že lidi vede k tomu, že věří v Boha? Jaká náboženství znáte? Je náboženství dobré nebo špatné? Jak může náboženství člověku pomoci?

Politická angažovanost – studenti se vžijí do situace politika, který má rozhodnout o přijetí či nepřijetí konkrétního návrhu, který studentům předložíme, jejich úkolem je vymyslet, který návrh je lepší a proč by měl být přijat právě tento návrh; otázky k diskuzi: Proč je důležité se politicky angažovat? Jak se můžeme politicky angažovat? Má smysl se politicky angažovat?

Obdobně by se daly zpracovat i další z hodnot, které studenti nepovažují za tak důležité. Věříme, že prostřednictvím tohoto jednorázového semináře bychom studenty donutili zamyslet se nad jednotlivými hodnotami a případně i některé z nich znovu přehodnotit. Myslíme si, že by bylo zajímavé po určitém časovém odstupu od semináře studenty znovu požádat o vyplnění dotazníků a sledovat, zda došlo u jednotlivých hodnot k nějaké proměně.

ZÁVĚR

V této bakalářské práci jsme se zabývali problematikou hodnot a hodnotové orientace současné mládeže. Domníváme se, že toto téma je stále aktuální a je potřeba mu věnovat značnou pozornost, protože právě naše hodnotová orientace, tedy hodnoty, které považujeme za důležité a významné a naopak hodnoty, které hodnotíme jako bezvýznamné, nějakým způsobem ovlivňují naše chování, jednání a prožívání.

Hodnotovou orientaci si člověk osvojuje v rámci socializace v průběhu celého života, zpočátku od rodičů, později na základě vlastní zkušenosti. Východiskem pro osvojování hodnot člověkem je výchova, jejíž funkci z hlediska „přenosu objektivních hodnot v zájmu zachování a dalšího rozvoje kultury“ zdůrazňuje Kučerová (1996, str. 49). Ačkoliv vedle těchto objektivních hodnot existují i hodnoty každého z nás. Nakonečný (2013, str. 102) v této souvislosti rozlišuje jednak hodnoty obecné, které se vztahují na celou společnost a daly by se ztotožnit s objektivními hodnotami, o kterých mluví Kučerová, a jednak hodnoty individuální, které se promítají v individuálním životním stylu každého z nás.

V rámci našeho výzkumu jsme se rozhodli navázat na již provedený výzkum z roku 2002 a blíže se soustředit právě na individuální hodnoty každého z respondentů. Kromě analýzy hodnotové orientace současné mládeže nás zajímalo i srovnání našeho výzkumu a výzkumu z roku 2002, na který jsme navázali. Posléze jsme zkoumali, jakým způsobem ovlivňuje hodnotovou orientaci pohlaví jedince. Pro účely výzkumu a dosažení stanovených cílů jsme použili dotazníky doc. Saka – žebříček hodnot a metodika párových hodnot, které použil i v roce 2002.

Všech cílů, které jsme si stanovili, jsme dosáhli. Zjistili jsme, že hodnotová orientace současné mládeže není nijak neobvyklá, zjištěné výsledky jsme z větší části předpokládali, zejména po seznámení s odbornou literaturou, především po prostudování monografií doc. Saka. Dále jsme zjistili, že hodnoty, které současná mládež považuje za důležité, se jen minimálně liší od hodnot, které takto hodnotila mládež v roce 2002 v rámci Sakova výzkumu.

Ačkoliv zjištěná hodnotová orientace nebyla nijak patologická nebo neobvyklá, přesto považujeme za důležité věnovat se oblasti hodnotové orientace i v dalším výchovném působení na současnou mládež.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] CAKIRPALOGLU, Panajotis, 2004. *Psychologie hodnot*. Olomouc: Votobia. ISBN 80-7220-195-6.
- [2] ČAČKA, Otto, 2000. *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk. ISBN 8072390600.
- [3] ČERMÁKOVÁ, Marie. Úspěšnost mužů a žen při přijetí na vysokou školu v ČR. *Gender, rovné příležitosti, výzkum* [online]. 2002, 2-3, str. 7-8 [cit. 2014-04-25]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/16564aed756b0d368c0bff0b7326c2503b022776_rocnik03-2-3-2002.pdf
- [4] Česká republika v komparativních databázích. *Český sociálněvědní datový archiv* [online]. 2011 [cit. 2014-04-24]. Dostupné z: <http://archiv.soc.cas.cz/info/cz/5/-html>
- [5] ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Změny struktury obyvatel podle náboženské víry v letech 1991, 2001 a 2011. *Český statistický úřad* [online]. 27. 2. 2014 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: [http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/82002D348D/\\$File/17022014a01.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/82002D348D/$File/17022014a01.pdf)
- [6] DOBROVOLSKÁ, Dana a Josef DUPLINSKÝ, 1981. *Hodnotová orientace vysokoškolačka z hlediska současné koncepce hodnot*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství v Praze. ISBN 14-351-82
- [7] FONTANA, David, 2003. *Psychologie ve školní praxi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-626-8.
- [8] FRANKL, Viktor, 1994. *Vůle ke smyslu*. Brno: Cesta. ISBN 80-85139-29-2
- [9] GILLERNOVÁ, I., V. KEBZA a M. RYMEŠ, 2011. *Psychologické aspekty změn v české společnosti: člověk na přelomu tisíciletí*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2798-1.
- [10] GRÁC, Ján, 1979. *Pohľady do psychológie hodnotovej orientácie mládeže*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľství. ISBN 67-015-79.
- [11] HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ, 2009. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-569-1.

- [12] Hodnotová orientace dětí a mládeže. Volný čas dětí a mládeže. *Národní registr výzkumů o dětech a mládeži* [online]. 2007 [cit. 2014-04-24]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/114-hodnotova-orientace-deti-a-mladeze-volny.html>
- [13] HOFSTEDE, Geert a Gert Jan HOFSTEDE, 2007. *Kultury a organizace: Software lidské mysli: Spolupráce mezi kulturami a její důležitost pro přežití*. Praha: Linde. ISBN 80-86131-70-X.
- [14] HORÁK, Josef, 1997. *Škola a hodnotová orientace dětí a mládeže*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 80-7083-257-6.
- [15] HUDEČEK, Jaroslav, 1986. *Hodnotové orientace v motivační sféře osobnosti*. Praha: Academia. ISSN: 0069-2298.
- [16] CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [17] KOHOUTEK, Rudolf, 1998. *Základy sociální psychologie*. Brno: CERM. ISBN 8072040642.
- [18] Koncepce státní politiky v oblasti dětí a mládeže od roku 2007. *Národní registr výzkumů o dětech a mládeži* [online]. 2007 [cit. 2014-04-24]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/123-koncepce-statni-politiky-v-oblasti-deti-.html>
- [19] KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367383-3.
- [20] KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ, 2001. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-004-2
- [21] KREJČOVÁ, Lenka, 2011. *Psychologické aspekty vzdělávání dospívajících*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3474-3.
- [22] KUČEROVÁ, Stanislava, 1996. *Člověk. Hodnoty. Výchova: kapitoly z filozofie výchovy*. Prešov: Manacon. ISBN 8085668343.
- [23] MACEK, Petr, 1999. *Adolescence. Psychologické a sociální charakteristiky dospívajících*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-348-X.
- [24] MAŘÍKOVÁ, Hana, 1996. *Velký sociologický slovník: A-O*. Praha: Karolinum. ISBN 8071843113.

- [25] MOŽNÝ, Ivo, 2008. *Rodina a společnost*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-86429-87-8.
- [26] NAKONEČNÝ, Milan, 2013. *Lexikon psychologie*. 2. vyd. Praha: Vodnáš. ISBN 978-7439-056-2
- [27] PIAGET, Jean, 1999. *Psychologie inteligence*. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-309-9.
- [28] PRUDKÝ, Libor, 2004. *Hodnoty a normy v české společnosti – stav a vývoj v posledních letech*. Brno: Akademické nakladatelství CERM. ISBN 80-7204-358-7.
- [29] PRUDKÝ, Libor, 2009. *Inventura hodnot: Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1751-2.
- [30] PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ, 2009. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-647-6.
- [31] Přibylo pravidelných pijanů, denně kouří čtvrtina dětí. In: *Česká televize* [online]. 20. 2. 2012 [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/165082-pribylo-pravidelnych-pijanu-denne-kouri-ctvrtina-deti/>
- [32] ŘÍČAN, Pavel, 2004. *Cesta životem*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Portál. ISBN 8071788295.
- [33] SAK, Petr, 2000. *Proměny české mládeže. Česká mládež z pohledu sociologických výzkumů*. Praha: Petrklíč. ISBN 80-7229-042-8.
- [34] SAK, Petr a Karolína SAKOVÁ, 2004. *Mládež na křižovatce: Sociologická analýza postavení mládeže ve společnosti a její úkoly v procesech evropeizace a informatizace*. Praha: Svoboda Servis. ISBN 80-86320-33-2.
- [35] SEKOT, Aleš, 2006. *Sociologie v kostce*. Brno: Paido. ISBN 80-7315-126-X.
- [36] TONDL, Ladislav, 1999. *Hodnocení a hodnoty: metodologické rozměry hodnocení*. Praha: Filosofia. ISBN 80-7007-131-1.
- [37] VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2153-1.
- [38] VELEHRADSKÝ, Antonín, 1978. *Hodnocení a hodnoty v činnosti člověka*. Praha: Svoboda. ISBN 25-129-78.

- [39] VÝROST, Jozef a Ivan SLAMĚNÍK, 2008. *Sociální psychologie*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1428-8.
- [40] Životní styl mladých lidí. Národní *registr výzkumů o dětech a mládeži* [online]. 2005 [cit. 2014-04-24]. Dostupné z: <http://www.vyzkum-mladez.cz/cs/registr/vyzkumy/4-zivotni-styl-mladych-lidi-v-cr.html>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Graf 1: Hodnotová orientace z hlediska pohlaví

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Hierarchie hodnot

Tabulka 2: Metodika párových hodnot

Tabulka 3: Srovnání výzkumu doc. Saka z roku 2002 a výzkumu v rámci bakalářské práce

Tabulka 4: Hodnotová orientace z hlediska pohlaví

Tabulka 5: Kontingenční tabulka pro hypotézu H_1

Tabulka 6: Kontingenční tabulka pro hypotézu H_2

Tabulka 7: Kontingenční tabulka pro hypotézu H_3

Tabulka 8: Kontingenční tabulka pro hypotézu H_4

Tabulka 9: Kontingenční tabulka pro hypotézu H_5

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Dotazník „řebříček hodnot“

Příloha P II: dotazník „Metodika párových hodnot“

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK „ŘEBŘÍČEK HODNOT“

Vážení studenti, jmenuji se Nikola Sobková a touto cestou bych vás chtěla požádat o spolupráci na mé bakalářské práci na téma Hodnotová orientace současné mládeže. Hodnota je význam, který člověk přikládá věcem, lidem, jevům a situacím kolem sebe.

Pohlaví: žena / muž

Věk:

Žebříček hodnot

Ke každé z níže jmenovaných hodnot přiřaď číslo od 1 do 5, podle významu, jaký pro tebe daná hodnota představuje.

1 – bezvýznamná hodnota, žádný význam

2 – malý význam

3 – střední význam

4 – významná hodnota

5 – nejvýznamnější hodnota

Název hodnoty	Její význam				
	1	2	3	4	5
Zdraví					
Láska					
Mír, život bez válek					
Životní partner					
Svoboda					
Přátelství					
Rodina a děti					
Zdravé životní prostředí					
Demokracie					
Pravda, poznání					
Zajímavá práce					
Rozvoj vlastní osobnosti					
Plat, další příjmy					
Úspěšnost v zaměstnání					
Vzdělání					
Uspokojování svých zájmů, koníčků					
Být užitečný druhým lidem					
Majetek					
Soukromé podnikání					
Společenská prestiž					
Veřejně prospěšná činnost					
Bůh					
Politická angažovanost					

PŘÍLOHA P II: DOTAZNÍK „METODIKA PÁROVÝCH HODNOT“

Metodika párových hodnot

Hodnoty se nevyskytují zcela izolovaně. V tomto dotazníku jsou uvedeny vždy dvojice relativně protichůdných hodnot. Vyber, prosím, pozici na škále 1 až 5 podle význam jedné nebo druhé hodnoty. Číslo 3 znamená, že obě hodnoty jsou pro tebe stejně významné, čísla 1 a 2 znamenají, že se přikláníš k hodnotám v prvním sloupci (stupeň 1), naproti tomu čísla 4 a 5 znamenají, že se přikláníš spíše k hodnotám ve druhém sloupci (stupeň 5). Svoji volbu napiš do poslední sloupce (stupeň).

1 2 3 4 5

Stupeň 1	Stupeň 5	Stupeň
Ekonomická prosperita	Tvorba a ochrana životního prostředí	
Odpovědnost pouze sám za sebe, prosazování svých zájmů	Odpovědnost i za jiné lidi a společnosti, solidarita s druhými lidmi	
Řízení ekonomiky a společnosti tržními mechanismy a individuálními zájmy lidí	Regulace ekonomiky a společnosti státem	
Materiální hodnoty (auto, dům, peníze)	Kvalita prožívaného života	
Bezpečnost lidí	Volný prostor pro jednání lidí	
Užít si života	Poznání sebe sama, rozvoj zdokonalování sebe sama	
Dávat druhým lidem	Získávat od druhých lidí	
Duchovní a myšlenkové podněty, vnitřní svět a život člověka, jeho myšlenky a duchovní život	Smyslové prožitky a život člověka	
Emancipace žen	Tradiční postavení žen	
Právo ženy rozhodovat o svém těhotenství	Zákaz interrupce	
Drogy patří k životu moderní společnosti	Drogy ohrožují společnost, stát by měl využít všech prostředků k jejich vymýcení	
Myšlenky, ideje, informace	Majetek, peníze, kapitál	
Seberealizace, rozvoj vlastní osobnosti	Sociální a ekonomické jistoty	
Transcendentní dimenze života (Bůh, kosmické vědomí, zákonitosti vesmíru, absolutno, svět idejí)	Každodenní smyslový život	
Mezilidské vztahy	Kariéra, úspěšnost v podnikání	
Individuální duchovní aktivity (meditace ...)	Náboženské obřady a formalizované rituály (mše, zpověď, přijímání, pouť)	